

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Konec II. světové války na Havlíčkovodsku

Daniel Mašek

Bakalářská práce

2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a všechny použité prameny, odbornou literaturu a informace jsem uvedl v seznamu literatury a pramenů.

Byl jsem obeznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/200 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60. odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 25. března 2019

Daniel Mašek

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D. za odborné vedení a poskytnutí cenných a přínosných rad a informací při zpracování bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat řediteli havlíčkobrodského muzea Mgr. Michalovi Kampovi a Lucii Veselé za pomoc při hledání vhodných narátorů pro analytickou část své práce. V neposlední řadě děkuji i zmíněným narátorům, jmenovitě panu Josefovi Vlčkovi, Pavlovi Vomelovi a Ladislavovi Hladíkovi, kteří byli ochotní mi poskytnout rozhovor a upřímně se k vybraným událostem vyjádřit. Poslední poděkování patří mé rodině, která mě po celou dobu psaní práce podporovala.

Anotace

Tato bakalářská práce se věnuje posledním týdnům druhé světové války v okrese Havlíčkův Brod. V úvodu teoretické části je čtenářům přiblížena situace v celém Československu za druhé světové války, při jeho osvobození Rudou armádou i po něm. Centrální část již není zaměřena na obecnou situaci, ale na vybraná konkrétní místa v okolí Havlíčkova Brodu i přímo v Německém / Havlíčkově Brodě. Popisuje dění a události ve městě a okolních vesnicích mezi lety 1944 a 1946. Jednotlivé kapitoly se opírají o literárně podložená fakta o důsledcích války na místní občany i jejich majetek. Závěr teoretické části je věnován odsunu německého obyvatelstva z Československa. V analytické části práce dochází ke konfrontaci vzpomínek tří vybraných pamětníků s literárně podloženými prameny.

Klíčová slova

20. století – osvobození Československa – Havlíčkovobrodsko – Německý Brod – Havlíčkův Brod – odsun německých obyvatel – orální historie – interview

Annotation

The topic of this Bachelor thesis is the last weeks of World War II in the region of Havlíčkův Brod. At the beginning of the theoretical part the situation in the whole of Czechoslovakia during the World War II is introduced as well as during liberation of Czechoslovakia by the Red Army and after it. The main part is no longer focused on the general situation, but on particular specific places around the town of Havlíčkův Brod as well as directly in the town of Německý / Havlíčkův Brod. It describes the situation and the events in the town and in surrounding villages between 1944 and 1946. The particular chapters are based on literary facts about the consequences of the war on local citizens and their property. The removal of the German population from Czechoslovakia is described in the conclusion of the theoretical part. The memories of three selected witnesses are confronted with literary sources in the analytical part of the thesis.

Keywords

20th century – liberation of Czechoslovakia – Havlíčkův Brod region – the town of Německý Brod – the town of Havlíčkův Brod - removal of German inhabitants - oral history – interview

Obsah

1. Úvod.....	1
1.1. Téma, o pramenech a literatuře	1
1.2. Zhodnocení tématu	3
1.3. Cíle a problémy práce.....	3
2. 20. století.....	4
3. Konec Protektorátu	5
3.2. Osvobození Československa	6
4. Havlíčkovobrodsko	8
4.1. Region Vysočina.....	8
4.2. Havlíčkův Brod/Německý Brod v historickém kontextu	9
4.3. Obsazení města německou armádou v březnu 1939.....	10
4.4. Odboj na Havlíčkovobrodsku	11
4.5. Ilegální odboj v Německém Brodě	12
5. Situace v posledních týdnech války na Havlíčkovobrodsku.....	14
5.1. Havlíčkův Brod.....	14
5.1.1. 4. května	15
5.1.2. 5. května	15
5.1.3. 6. května	16
5.1.4. 7. a 8. květen	16
5.1.5. 9. května	17
5.1.6. 10. a 11. květen	18
5.1.7. 12. května	18
5.1.8. 13. května	18
6. Okolí Havlíčkova Brodu	20
6.1. Slavětín	20
6.2. Jilemník a Ždírec	20

6.3. Kojetín	21
6.4. Dolní Krupá	21
6.5. Úsobí.....	22
6.6. Příbyslav	23
6.7. Lučice	24
6.8. Radostín	25
6.9. Skuhrov.....	25
6.10. Lipnice nad Sázavou.....	25
7. Masové hroby na Havlíčkobrodsku	27
8. Odsuny německého obyvatelstva.....	29
8.1. Divoká fáze odsunu	30
8.2. Revoluční gardy.....	31
9. Vzpomínky na padlé (Hrdinové národního odboje v Havlíčkově Brodě)	32
10. Orální historie.....	34
10.1. Paměť narátora.....	35
10.2. Analýza rozhovorů	36
10.3. Výzkumný vzorek – výběr pamětníků a vedení rozhovoru.....	36
10.4. Pamětník Josef Vlček	37
10.5. Pamětník Pavel Vomela.....	39
10.7. Pamětník Ladislav Hladík	42
10.8. Porovnání.....	45
11. Závěr.....	47
12. Resume	51
13. Seznam pramenů a literatury.....	54
13.1. Orální prameny	54
13.2. Literatura	54
13.3. Dobový tisk.....	56

13.3. Internetové odkazy	56
13.4. Seznam archivních pramenů	56
14. Přílohy	57
14.1. Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů.....	57

1. Úvod

1.1. Téma, o pramenech a literatuře

Jako téma mé bakalářské práce jsem si vybral konec 2. světové války na Havlíčkovobrodsku. O tomto tématu jsem začal přemýšlet již po zahájení studia jednak proto, že jsem veliký milovník dějin konce druhé světové války a také protože pocházím z Vysočiny, a to přímo z Havlíčkova Brodu. Během svého života jsem zaslechl nespočet zajímavých příběhů o tom, co se v našem okrese ke konci druhé světové války dělo, což podnítilo můj zájem o tuto problematiku. Za to, že jsem se začal o toto téma sám více zajímat, vděčím především svému otci, pro kterého je toto období taktéž velkým koníčkem, kterému se aktivně věnuje již mnoho let a z toho důvodu mě v rozvíjení znalostí týkajících se této oblasti historie vždy aktivně podporoval.

Má práce se bude zabývat problematikou ukončení války a prvních týdnů míru na Havlíčkovobrodsku. Nejdříve uvedu stručný světový rámec 20. století, ve kterém se zaměřím na Protektorát a konec druhé světové války v Československu, a dále se budu věnovat tomu, jak probíhalo osvobození na Havlíčkovobrodsku, jaké bylo složení obyvatelstva před a po 2. světové válce, otázce průběhu posledních dnů války, důležitých poválečných událostí, odsunu Němců z Československa a budu porovnávat vlastní orální výzkum s odbornými publikacemi a prameny.

O této smutné části dějin bylo napsáno nemálo publikací. Na tomto místě uvedu hlavní publikace, které jsou zároveň základními zdroji pro napsání mé bakalářské práce. První z nich je sborník *Havlíčkovobrodsko v národním odboji 1914–1918 1938–1945*,¹ popisující mimo jiné i průběh dějinného období na Havlíčkovobrodsku, kterému se ve své práci budu věnovat. Informace pro tuto knihu jsou získány od kronikářů jednotlivých obcí tohoto regionu. Druhou publikací je kniha *Konec 2. světové války na Havlíčkovobrodsku*² autora Michala Kampa. Pojem „Havlíčkovobrodsko“ označuje v této publikaci současný okres Havlíčkův Brod existující od roku 1960.

¹MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, František, Ed. *Havlíčkovobrodsko v národním odboji 1914-1918, 1938-1945*: sborník. Havlíčkův Brod: Místní národní výbor, 1946.

²KAMP, Michal. *Konec 2. světové války na Havlíčkovobrodsku*. Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny, 2017. 299 stran. Edice Vysočiny. ISBN 978-80-87302-33-0.

Knihy obsahuje obrovské množství komentovaných fotografií vztahujících se ke konci 2. světové války na Havlíčkovobrodsku a texty k následujícím tématům: Okupační správa a odboj na Havlíčkovobrodsku, V předvečer povstání, Povstání na Havlíčkovobrodsku a jeho potlačení 4. – 7. května 1945, Ústup Němců Havlíčkovobrodskem 6. – 9. května 1945, Příchod Rudé armády 9. a 10. května 1945 a Definitivní konec války na Havlíčkovobrodsku.

Třetí publikací zabývající se tímto tématem je publikace *Osvobození Havlíčkovobrodsku Sovětskou armádou*³ popisující odboj na Havlíčkovobrodsku. V knize *Květnové povstání ve východních Čechách 1945* se její autor Jiří Frajdl věnuje problematice ozbrojeného povstání v květnu roku 1945 ve východních a severovýchodních Čechách.⁴ Nadcházející dvě knihy *Partyzáni Vysočiny*⁵ a *Krvavý konec války* autorů Milana Kubína, Hynka Jurmana a Pavla Vomely a *Partyzánské hnutí na Havlíčkovobrodsku*⁶ popisují existenci a činnost partyzánských hnutí za 2. světové války.

Dále musím poukázat na bakalářskou práci *Německá menšina na Havlíčkovobrodsku 1939-1945*⁷ a na diplomovou práci *Poválečný odsun Němců z Havlíčkovobrodsku 1945–1947*,⁸ které byly sepsány panem Mgr. Janem Karlem. Obě práce řeší otázku německého obyvatelstva, kteří žili na Havlíčkovobrodsku, a po válce většina musela odejít pryč z Československa.

Jako poslední důležité zdroje bych chtěl uvést pamětní knihy Havlíčkova Brodu, Poděbab, Lučice, Skuhrova, Radostína a Přibyslavi, které jsou uloženy v SOkA v Havlíčkově Brodě.

³KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkovobrodsku Sovětskou armádou*. Havlíčkův Brod: Okresní výbor KSČ, 1967. (Tuto knihu je ovšem třeba pojímat velmi kriticky vzhledem k době, kdy vznikla, a k založení autora.)

⁴FRAJDL, Jiří. *Květnové povstání ve východních Čechách 1945*. Hradec Králové, 1975

⁵KUBÍN, Milan, Hynek JURMAN a Pavel VOMELA. *Partyzáni Vysočiny a krvavý konec války*. Vydání první. Praha, 2015. ISBN 978-80-260-7726-8.

⁶KVAŠ, Karel, ed. *Partyzánské hnutí na Havlíčkovobrodsku*. Havlíčkův Brod: Okresní muzeum, 1976.

⁷KAREL, Jan. *Německá menšina na Německobrodsku 1939–1945*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2015. 93 s.

⁸KAREL, Jan. *Poválečný odsun Němců z Havlíčkovobrodsku 1945-1947*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2017. 134 s.

1.2. Zhodnocení tématu

Druhá světová válka znamenala nejen pro Havlíčkobrodsko, ale i pro celé Československo jeden z nejbolestnějších mezníků v životě obyvatelstva, stejně jako všechny války, byla obdobím tragických i hrdinných příběhů a osudů obyvatel a zásadním způsobem ovlivnila světový dějinný vývoj.

Její konec je pro český národ obdobím velmi důležitým – odchází doba, kdy lidé žili v neustálém pocitu nejistoty, v bídě, strachu o sebe, své děti a blízké, otevírají se naději na nový život a poklidné dny. Okamžik, který ukončil šest temných let okupace, strašlivou krvavou válku a trpký útisk hitlerovského Německa, konečně nastal i pro český národ.

Mír se konečně nejen pro český národ, ale i pro celý svět začal stávat realitou, a ne nespelnitelným snem. Bohužel ne na všech místech skončila válka stejně. Takzvané květnové dny, osvobození, můžeme brát jako oficiální ustanovení konce války v Československu, ale definitivní konec druhé světové války ve světě se datuje až o několik měsíců později, a to 2. září 1945.

1.3. Cíle a problémy práce

Hlavním cílem předkládané práce je popsat události posledních týdnů druhé světové války na Havlíčkobrodsku a v jeho okolí a první dny po osvobození. Důraz je kladen na květen 1945, kdy došlo k přelomovým událostem. Dílčím cílem je porovnat písemně zaznamenané události s výpověďmi několika vybraných pamětníků. Pomocí analýzy obou forem mohou pak informace o historických událostech porovnat, a tím je potvrdit či vyvrátit. Nejvhodnější metodou pro tento způsob výzkumu je jistě orální historie, která je více přiblížena v závěru teoretické části.

Ačkoli se může zdát, že od skončení války ještě neuplynulo tolik let, opak je pravdou. Vybrat pamětníky, kteří minimálně konec druhé světové války zažili nebo dokázali objektivně popsat válečné vzpomínky svých příbuzných, bylo obtížné.

2. 20. století

Dramatické události dvacátého století podstatně zasáhly nejen do životů lidí po celém světě, ale i do struktury státních zřízení. Na počátku tohoto století světem zatřásla válka dosud nevídaných rozměrů, později nazývaná První světová válka. Ta díky novému využití letadel, ponorek nebo chemických zbraní jednak výrazně ovlivnila podobu dalších moderních vojenských konfliktů a změnila dosavadní chápání války jako takové, ale také v jejím důsledku došlo k zániku, či k razantním změnám v uspořádání některých státních útvarů, které do této události přežily i stovky let své existence.⁹

Výrazné změny do následného světového dění ještě v průběhu války přinesl rozpad velmocí, jako bylo Rakousko-Uhersko, Německé císařství, Osmanské říše či carské Rusko a následný vznik v nich vzešlých nástupnických nových států hlavně z RU. Z této nedobré sociální i ekonomické situace vycházející z předchozí války a nové finanční krize ve dvacátých letech vzešly ve třicátých letech problémy v podobě vzniku nacionalistických hnutí v Evropě. Třicátá léta již byla poznamenána vlivem nacistického Německa v čele s Hitlerem na evropské dění.

Hitlerovy územní nároky směřovaly po anšlusu Rakouska také vůči Československu a Polsku, jehož napadení dovedlo Francii a Spojené království Velké Británie dne 3. září 1939 k vypovězení války Německu a oficiálnímu zahájení dalšího světového konfliktu, Druhé světové války. Část původního československého území existovala po dobu trvání války pod názvem Protektorát Čechy a Morava po vlivem Německa. Po celou dobu existence protektorátu stál v čele státní prezident Emil Hácha, skutečným držitelem moci byl však Říšský protektor. V průběhu trvání Protektorátu Čechy a Morava docházelo k soustavnému porušování lidských práv, založeném na diskriminaci židovského obyvatelstva a propagaci nadřazenosti árijské rasy.¹⁰

⁹FILIP, Vladimír. *1. světová válka: 1. Weltkrieg: 1914-1918*. Brno: Josef Filip, 2014. Brno – město, lidé, události. ISBN 978-80-905166-4-9. str. 118.

¹⁰BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska*. Praha: Prostor, c2002. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-070-2., Řešením árijské otázky se také zabýval René Novotný například ve své publikaci: NOVOTNÝ, René. *Čeští vězni v koncentračním táboře Dachau*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2013.

3. Konec Protektorátu

S blížícím se koncem druhé světové války přicházely také problémy v podobě tíživé hospodářské a ekonomické situace, kterou pocítil i Protektorát Čechy a Morava. Již od 2. října 1939 fungoval přidělový systém, který se zakládal nejprve na potravinových lístcích, k nimž následně přibýly i poukázky na obuv a textil. Příděly jednotlivých surovin se však ke konci války markantně snižovaly, a tak v obyvatelstvu alespoň zprávy o vývoji válečné situace vzbuzovaly částečnou naději, že okupace brzy skončí. K informovanosti obyvatelstva v tomto směru přispěly mimo jiné i zprávy od válečných zajatců a lidí z likvidovaných koncentračních táborů, se kterými v důsledku evakuace přicházelo české obyvatelstvo do kontaktu. Jednou z takových zpráv o tom, jak se nálada mezi českým obyvatelstvem mění, je i zpráva z jedné z místních služeben četnictva: „*Stísněná nálada se zhoršila zprávami o sabotážích v protektorátu, kopáním zákopů, odsunem těžce raněných vojáků, což naznačuje, že válečná vřava se přenáší na toto území. ... Je zřejmé, že Češi jsou nyní přesvědčeni o příznivém ukončení války.*“¹¹ O těchto náladách a dění v protektorátu se pravidelně nechávala informovat také Německá okupační správa, která taktéž cítila měnící se společenské klima, ale stále se snažila ideově působit na obyvatelstvo a aktivizovat ho. Síla okupační moci se však pomalu začala rozplývat.

Protektorát nejprve nebyval cílem náletů spojeneckých sil, nicméně s tím, jak fronty postupovaly, museli se i obyvatelé protektorátu sžít s realitou náletů směřovaných převážně na zbrojovky a rafinerie, popřípadě dopravní infrastrukturu. V důsledku snahy zvrátit vývoj války Němci zaktivizovali české obyvatelstvo a do Říše bylo na práci povoláno přibližně šest set tisíc osob. V důsledku postupujících spojeneckých vojsk bylo Československo postupně připravováno na obranné boje, odváželo se důležité zařízení, ničily továrny a silnice a docházelo i k evakuaci části německého obyvatelstva.¹²

¹¹NĚMEČEK, Jan. *Kapitoly z osvobození Československa 1945*. Praha: Academia, 2017. 1938-1953. ISBN 978-80-200-2781-8.str.21.

¹²Tamtéž, s. 23.

3.2. Osvobození Československa

Armádou, která se podílela na osvobozování Československa v největším rozsahu, byla Rudá armáda postupující z východu a americké jednotky přicházející přes Německo ze západního směru. Mezi hlavní složky Rudé armády, které se zúčastnily přímých bojů na Moravě a v Čechách, patřily pozemní vojsko, vojenské letectvo, vojska protivzdušné obrany a týlu a skupiny vojska lidového komisariátu a vnitřních věcí (NKVD), která měla na starost především zajišťování vnitřní bezpečnosti. Jeden z prvních střetů německé a Rudé armády na území ČSR nastal dne 18. března 1945 u Osoblavy na Bruntálsku, porážku německé armády naopak proklamovalo vedení Rudé armády 9. května v svobodné Praze. Při osvobozování padlo na území Československa dle nejnovějších poznatků 139 918 příslušníků Rudé armády.¹³

V období, kdy Rudá armáda ve střední Evropě osvobodila Slovensko a začala osvobozovat české země, k západním hranicím předválečného Československa směřovala armáda americká. Britové sice naléhali na Američany, aby postupovali více na východ a osvobodili Prahu, nicméně Američané si nechtěli pokazit vztahy s Rusy, s nimiž počítali ve válce proti Japonsku, které bylo strategicky významnější než Evropa. Americká armáda v čele s generálem Georgem S. Pattonem poprvé překročila československé hranice u města Aš dne 18. dubna 1945, jež dobyla dne 20. dubna 1945, a dále se zaměřila na Cheb (26. dubna 1945). Hlouběji na území však díky rozkazům z výše zmíněných důvodů již nepokračovala a dne 30. dubna 1945 došlo po složitém vyjednávání mezi generálem Eisenhowerem a generálem Antonovem k dohodě o stanovení demarkační linie v této podobě: Saská Kamenice (Chemnitz) – Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice – Linec, kterou americké jednotky na základě dohod nepřekročily, i když Prahu měli Američané šanci osvobodit již dva dny před Sověty.¹⁴

V lidech tedy s blížícími se osvoboditeli žila naděje, že nastává konec několikaletých utrpení, nicméně ne vždy tomu tak doopravdy bylo. Němci se totiž s narůstajícím odporem domácího odboje snažili o co největší potlačení různých sabotáží či ozbrojených přepadání jak ze strany partyzánských skupin, tak aktivně zapojeného civilního obyvatelstva, a to různými a leckdy velmi nelidskými způsoby. Za napomáhání partyzánům se pro výstrahu konaly veřejné popravy a kruté výslechy, výjimkou však nebylo ani vypalování osad a vesnic, kde našly smrt desítky jejich obyvatel, a to včetně nevinných žen a dětí. Krutá odplata čekala každého nejen

¹³NĚMEČEK, Jan. *Kapitoly z osvobození...* str.33.

¹⁴Tamtéž, s. 60-63. Další publikace na téma Protektorát a osvobození např.: GEBHART, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938–1945*. Vyd. 1. Praha Litomyšl: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-835-5.

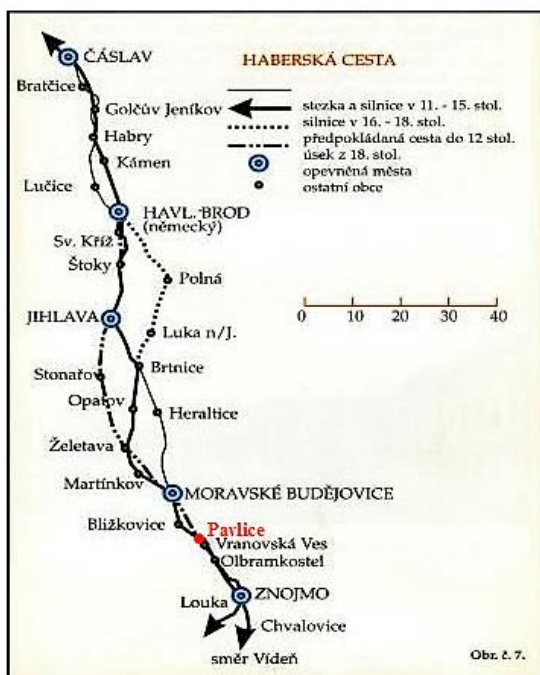
za ozbrojený odpor, ale i za vyjádření jakékoliv sympatie s osvobozením, tedy například za vyvěšení vlajky nebo zpěv národních písní. Nutno si uvědomit, že ačkoliv byla svoboda za dveřmi, stovky lidí i po protrpěných okupačních letech našly na konci války smrt nejen v bojích a na ulicích, ale i ve svých vlastních domovech.¹⁵

¹⁵NĚMEČEK, Jan. *Kapitoly z osvobození*...str.60-63. Další publikace na téma protektorát a osvobození např.:
GEBHART, Jan. *Velké dějiny země Koruny české (1938-1945)*, XVa, XVb. Praha, Historický ústav Akademie věd České republiky, 2008.

4. Havlíčkovobrodsko

4.1. Region Vysočina

Tento kraj býval původně nazván jako Jihlavský (z roku 2000), teprve až v roce 2001 dostal nový název „Vysočina“. Kraj byl situován na pomezí Čech a Moravy. V období středověku protínala nynější kraj tzv. „Haberská stezka“, které se přezdívalo „královská“. Z dochovaných písemností je doložena z počátku 12. století, existenci však datujeme už do období pravěku. Tato stezka napomohla k osidlování celého regionu. „Vedla od Laa an der Thaya přes Znojmo, Moravské Budějovice, Čáslavice, Římov, Chlístov, Heraldice, Zašovice, Brtnici, Jihlavu a dále do Čech.“¹⁶ Za vlády Marie Terezie stezka zcela zanikla. Stezka umožňovala relativně bezpečné cestování skrze kraj. Dle historiků byl region plný dravé zvěře a loupeživých band.



Obrázek č. 1. Haberská cesta¹⁷

¹⁶NEKULA, J. *O Císařské silnici, aneb už víme, oč jsme se přeli?* In: *Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka*. Moravské Budějovice: Muzejní spolek v Moravských Budějovicích, 2005. str. 107–111.

¹⁷HLADÍK, Ivo. *Židovský hřbitov mění svou zašlou tvář*. Moderní dějiny. 19.9. 2016 [cit. 10. 1. 2019]. URL: <https://www.ledecbezczury.cz/news/kralovska-stezka/>

4.2. Havlíčkův Brod/Německý Brod v historickém kontextu

Osada na Haberské stezce sloužila jako kupecká trasa vedoucí přes brod na řece Sázavě. Zárodek vzniku nalezneme již v 10. století. Kupci putující za obchodem museli čekat i několik týdnů, než voda opadne a budou se moci přebrodit. Po obou stranách stezky postupně rostla osada. Zakládací listina je z roku 1234 a je hlavní důkazem o vzniku. O několik let později vznikají další osady nedaleko (Šlapanov, Bělá, Přibyslav).¹⁸

Počátek vzniku je tedy datován do 13. století, jedná se tedy o starobylé město. Rozkládá se kolem řeky Sázavy v srdci Českomoravské vrchoviny. Rozloha činí 64,95 km čtverečních.

Dříve zastával Havlíčkův Brod funkci hornické osady. Zakladatelem byl správce královských stříbrných dolů – Smil z Lichtenburka. Osada získala název Smilův Brod. Roku 1274 byla osada povýšena na město, zasloužil se o to král Přemysl Otakar II. Celé město obehnal hradbami, částečně jsou viditelné dodnes.¹⁹

Vzhledem k faktu, že ve městě žilo především obyvatelstvo německé národnosti, došlo ke změně názvu na Německý Brod. Stalo se tak roku 1308.²⁰

Je třeba také zmínit, že město bylo v 15. století vypáleno husitskými vojsky v čele s Janem Žižkou. Útočiště zde hledal také král Zikmund se svým vojskem. Od poloviny 15. století měl město pod svým vedením Mikuláš Trčka z Lípy. O sto let později Německý Brod převzal pod vedení František z Thurnu a roku 1637 se město stalo královským.²¹

Město poznamenala Třicetiletá válka, protože se v Havlíčkově Brodě setkaly oba proudy císařské armády postupující směrem k Polabí a město obsadily. Ačkoli město zasáhly i dvě morové epidemie a přes 200 domů zůstalo prázdných, vzkvétalo dále jako město vzdělanosti. Řád Augustinů otevřel v místním klášteře roku 1735 první latinské gymnázium v celém kraji. V polovině 19. století se díky železniční trati spojující Prahu a Brno město pyšnilo statutem významného dopravního uzlu.

V současné době má přibližně 25 000 obyvatel. Od 80. let 20. století je střed města památkovou zónou. Historické centrum, hradby s baštami, barokní náměstí, středověká Štáflova chalupa, kašna s Tritonem, kostra Hnáta na radniční věži, jeden z nejstarších zvonů

¹⁸MACEK, Ladislav. *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*. Ostrov, Kulturní dům, 1993. str.2.

¹⁹SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod a staletí*. Havlíčkův Brod: Městský národní výbor, 1971. str.17.

²⁰MACEK, Ladislav. *Havlíčkův Brod...* str. 2-4.

²¹MACEK, Ladislav, Pavel ROUS a Zina ZBOROVSKÁ. *Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2003. ISBN 80-86026-25-6. str. 33.

Vilém, to vše láká turisty i pamětníky k návštěvě města. Na základě pozůstalosti Járy Cimrmana a jeho vědeckého výzkumu byl Havlíčkův Brod roku 2000 prohlášen za střed Evropy.²²

Nynější název nese město od 5. 5. roku 1945 po Karlu Havlíčkovi Borovském, který zde po většinu svého života žil a studoval na místním gymnáziu (Carolinu). Z významných rodáků je třeba zmínit výtvarníka Josefa Sasku, herce Pavla Landovského, trenéry hokejového týmu Josefa Augustu a Jaroslava Holíka.

Bohatou historii města spatřujeme především v kulturní sféře. Barokní morový sloup, renesanční a barokní domy kolem náměstí, gotický Malinův dům, renesanční stará radnice, kostel na Nanebevzetí Panny Marie, rozsáhlý park Budoucnost a památník Karla Havlíčka Borovského uzavírají několik etap pádu a následného rozvoje města.²³

4.3. Obsazení města německou armádou v březnu 1939

Za první republiky byl Havlíčkův Brod velmi pokojné a vyrovnané město. V březnu roku 1939 byl dán pokyn k obsazení našeho zbytku českých zemí a vznikl Protektorát Čechy a Morava. O několik dní později vjela první armádní vozidla do Německého Brodu. Němci obsadili okresní úřad a všechny školy. Pro všechny obyvatele města platil zákaz vycházení večer a brzy ráno. V Sokolském domě se v květnu 1939 usídlila tajná státní policie – gestapo. Na podzim stejného roku bylo perzekuováno 42 osob z Německého Brodu a okolí. Pět z nich bylo až do konce války drženo v koncentračních táborech. Židé žijící na území města museli po roce 1940 přesídlit do Prahy nebo byli transportováni rovnou do ghetta Terezín. O říšské vládě nad městem bylo jasno ve chvíli, kdy všude visel portrét A. Hitlera a prapory s hákovým křížem. Postupem času byly okresní úřady zrušeny úplně nebo přesunuty jinam. Mnoho žáků bylo ze škol v tomto regionu vyloučeno. Veškeré názvy na veřejných budovách musely být v němčině a němčina se také stala komunikativním jazykem. Na přelomu roku 1940 a 1941 bylo zatčeno několik členů komunistického odboje v Havlíčkově Brodě. Po atentátu na Reinharda Heydricha v roce 1942 byl zastřelen zdejší pracovník ve školství Miroslav Skořepa. Následoval zákaz stavět nové stavby, cestovat vlakem za účelem jakékoliv schůze atd. V roce 1943 se místní obyvatelstvo připravovalo na možné letecké útoky. Starosta města byl odvolán a

²²SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod a staletí*...str. 12-16., Další publikací, kde je podrobně rozepsaná historie od počátku založení města se nazývá: SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod*. Vysočina, 1969. 112.s.

²³MACEK, Ladislav, Pavel ROUS a Zina ZBOROVSKÁ. *Historický kalendář*...str.34-36.

nahrazen německým vládním komisařem. Německý Brod byl prohlášen za německé město a úřední řečí tedy byla němčina.²⁴

V listopadu 1944 byl Německý Brod postižen leteckým útokem. Několik leteckých pum dopadlo do blízkosti školy. Čtyři studenti bohužel zahynuli. Ještě tohoto roku docházelo ve městě k dalšímu zatýkání, zejména z politických důvodů.²⁵ Po válce, jako připomínka této tragédie, byl postaven pomník v parku Budoucnost.

Začátek roku 1945 nebyl pro obyvatele Německého Brodu nijak příznivý, lidé trpěli chladem a ve školách se téměř nevyučovalo. Německá vojska budovala zátarasy na silnicích, stavěla si bunkry na letadla a kopala zákopy. Na letišti a v jeho okolí byly rozmístěny bomby a letouny.²⁶

S blížícím se jarem ve městě objevily proudy uprchlíků německé národnosti. Ti museli být ve městě ubytováni i se vším majetkem a zvířaty. Mezitím se však v okolí města začaly odehrávat první partyzánské útoky a boje. Německá armáda přestávala mít dostatek sil odolávat. Německý Brod začal netrpělivě vyhlížet příchod Rudé armády.²⁷

4.4. Odboj na Havlíčkově Brodě

Partyzánská skupina na Havlíčkově Brodě byla součástí odboje organizovaného z Kyjeva. Jejich hlavním cílem bylo zajištění zpravodajské služby, ničení válečných dopravních a průmyslových objektů, podpora českého obyvatelstva v odboji. Skupina se soustřeďovala zejména v oblasti Žďárských vrchů, v okolí Chotěboře a Ledče nad Sázavou. Civilní obyvatelé informovali štáb o stavu německých vojenských jednotek. V Havlíčkově Brodě se jednalo o 800 vojáků a 80 členů SS. Skupina se v důsledku neustálého pronásledování musela rozdělit na více celků. Operovaly na Železných horách, Žďárských horách, na dolní Sázavě a u Ledče nad Sázavou. V Havlíčkově Brodě byla výzvědná služba prováděna především na železnici, na silnicích, místním letišti. Podstatné informace o sídlech vojenských oddílů a gestapa, nebezpečných osob a zrádců, pohyby vojsk a přesuny materiálu patřily ke kompetencím zpravodajské jednotky. Přimo v havlíčkově brodě vznikly dvě civilní partyzánské skupiny. V Havlíčkově Brodě pod vedením J. Hlaváče a dále v České Bělé a Jilemníku. Skupiny provedly několik užitečných sabotáží: mechanickým způsobem vykolejily vlak na trati

²⁴MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkově Brodsko*...str. 81-83.

²⁵Tamtéž, str. 90.

²⁶SOKA Havlíčkův brod, AO Poděbavy, Pamětní kniha 1, 1940-1940, nestránkováno.

²⁷MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkově Brodsko*...str.91.

vzdálené 1 km od obce Nové Dvory u Přibyslavi, přerušily státní telefonické a telegrafické vedení mezi Německým Brodem a Jihlavou, kladly jehly na silnice vedoucí z N. Brodu a zasloužily se o poškození nákladních aut či jejich nehodu. U stanice Pohled byl dokonce poškozen železniční most.²⁸

Na podzim roku 1944 měl oddíl 29 mužů a 4 ženy. Předsedou nelegálního národního výboru v Havlíčkově Brodě byl inženýr B. Šenfeld. 27. 3 1945 byla jedna část skupiny působící kousek od Habrů obklíčena a 7 členů z 8 bylo zabito. Tímto incidentem bylo bohužel ztraceno i radiotelegrafické spojení s Ukrajinou.²⁹

K datu 1. 5. 1945 čítala brigáda již 444 mužů a žen, 126 ilegálních místních národních výborů. Během dalších květnových dnů se partyzáni spojili s Rudou armádou a odzbrojovali německé jednotky. 56 členů bylo při těchto bojích zabito.³⁰

4.5. Ilegální odboj v Německém Brodě

Českomoravská vysočina uvítala nepřítel sněhovou vánicí a špatně sjízdnými silnicemi. Stálý německý útlak zapříčinil vzdor proti režimu například: ilegální tisk letáků, rozšiřování zpráv ze zahraničního rozhlasu, zakládání odbojových skupin místního i národního rozsahu.

Gestapo působící v Německém Brodě neobjevilo všechny odbojové skupiny, případně jednotlivce. Čím válka trvala déle, tím bylo gestapo urputnější, ačkoli z Německého Brodu odešlo. Politické vězně předávalo gestapo do koncentračních táborů Dachau, Buchenwald a Osvětim.

Zajímavé byly některé skupiny nebo jednotlivci z dané oblasti, kteří se dostali do rukou německé justice.,,Čestní rukojmí“, první skupina hromadně zatčená v našem kraji. Stalo se tak 1. září 1939 jako exemplární případ toho, že český národ se nemá bouřit a má být zastrašen. Důvod zatčení až dosud není znám. (Pravděpodobně odstranění elit, u nichž se předpokládala vůdčí úloha v případném odboji.) První obětí ze zatčených byl učitel z Květinova Bohumil Beneš. Většina mužů z této akce zemřela v koncentračním táboře Buchenwald. Ostatní byli nuceni k práci a drželi se při životě díky podpoře rodin.³¹ Po uzavření všech vysokých škol a

²⁸KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkobrodská...* str.190.

²⁹Tamtéž, str. 191.

³⁰Tamtéž, str. 192-194.

³¹Tamtéž, str. 203.

následného zatýkání se studenti Německého Brodu, kteří utekli, vrátili do svých domovů. Někteří se ale již nevrátili.³²

„Obrana národa“, další ilegální vojenská akce národního odboje, která měla vrchní velitelství v Praze. Odboj byl složen převážně z bývalých důstojníků a poddůstojníků. Na národní úrovni ho vedl generál Josef Bílý. Do odboje byla zapojena i Českomoravská vysočina. Středisko v Německém Brodě s vedoucími Čeněkem Havlem a Miroslavem Sachlem. Hlavním úkolem bylo pořízení vojenské výzbroje a výstroje, vysílací stanice a dostatečného množství členů vojenských oddílů. Střediska také vymýšlela a pořádala sabotážní akce.³³ Černým pátkem se pro celou skupinu stala noc z 27. na 28. července 1940. Gestapo, předem připravené, udeřilo na ilegální skupinu a členy zadrželo. Členové byli souzeni dva roky po zadržení a obvinění z přípravy velezrady. Čeněk Havel i Miroslav Sachl byli po několika letech trýznění a výslechů popraveni.³⁴ Celkem bylo popraveno 454 aktivních důstojníků a 67 rotmistrů z celé ilegální organizace.³⁵

„Ilegální činnost komunistické strany Československa“ činnost souběžná s Obranou národa. Sekretářem strany byl Václav Pešek. Strana sídlila ve Svatovojtěšské ulici, pořádala všemožné schůze a připravovala se na budoucí události. Rozšiřovali ilegální letáky, noviny a další tiskopisy. Komunistická strana ztratila za německé okupace 24 920 členů. Komunisté se také shromažďovali v mnoha dalších místech v okolí (Chotěboř, Křížová, Přibyslav, Sobíňov). Podporovali vše, co by příchodu sovětské armády pomohlo.³⁶

„Ilegální hasičský odboj“ byla zemská hasičská jednotka, která zaštiťovala na 35 000 členů, kteří se rozhodli postavit německé nadvládě. V havlíckobrodském regionu byl organizací obranného boje proti okupantům pověřen krajský velitel, který svolal první schůzi v Havlíčkově Brodě v roce 1944. Celá akce byla bohužel prozrazena a gestapo zatkl přes 1600 členů ze všech okresů. Za Havlíčkův Brod byli zatčeni velitel obvodu A. Bělohlav, velitel hasičů J. Raupach a B. Palásek. Všichni byli uvězněni v Terezíně.³⁷

³²FIALA, Jindřich. *Kuneš Sonntag: životní příběh z dvacátého století*. Praha: P3K, 2013. ISBN 978-80-87343-15-9.

³³KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíckobrodsko...* str. 204-205.

³⁴KAMP, Michal. *Konec 2. světové války...* str. 9.

³⁵MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovsko...* str. 151.

³⁶Tamtéž, str. 140-144.

³⁷Tamtéž, str. 162-163.

5. Situace v posledních týdnech války na Havlíčkově Brodě

5.1. Havlíčkův Brod

Přípravy na osvobození města probíhaly už v lednu 1945. Podílely se na nich v nejvyšší míře ilegální partyzánské jednotky založené za tímto účelem. Vlastnily speciální mapy HB a okolí, kam zakreslovaly nepřátelská letiště, sklady, sídla německých jednotek apod. Zatím neoficiální Národní výbor řídil B. Šenfeld. V dubnu bylo sepsáno provolání k lidu. Vytištěno bylo jako plakát až v květnu. Provolání mělo charakter nějakého programového prohlášení a nemělo zapříčinit mobilizaci.³⁸

„Nadcházejí dny rozhodujících bojů, v nichž půjde o vítězství, nebo porážku. O vítězství nebo porážce rozhoduje často maličkost a německé vojenské vedení, zkušené v tolika vítězných bojích, jistě nepřehlédne nic, co povede k obratu.“³⁹

Obchodníci nemohli během války, a především na jejím konci prodávat své zboží za peníze, protože veškeré potraviny si žádala armáda. Prodejci si s ostatními své zboží pouze vyměňovali, kdo neměl nic, tomu zůstal jen hlad.⁴⁰

Dne 29. dubna čelil Německý Brod leteckému náletu. Bomby začaly na město dopadat v pozdních večerních hodinách. Zasáhly část Žižkovi ulice a ulice Na Bělehradě. Naštěstí nikdo nebyl zabit. Na přelomu dubna a května byli obyvatelé ještě Německého Brodu připraveni zúčtovat s nepřítelem. Partyzánské skupiny nechaly tisknout provolání a šířit ho po Brodě a okolí.⁴¹ Praha povstala poprvé již 3. května, ale byla to taková první jarní vlašťovka.⁴²

„Bud'te klidni! V tomto novém spravedlivém národním společenství není místa pro kořistníky, chytráky a kariéristy.: Je na nás všech, aby národní majetek sloužil všem a nejen někomu...“⁴³

³⁸KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkově Broda*...str. 66-68.

³⁹Kramerius: Havlíčkův Kraj, 19.4. 1945. č. 16. [cit. 15. 1. 2019]. *Nadcházejí dny rozhodujících bojů*. Dostupné online <http://kramerius.kkvysociny.cz/search/i.jsp?pid=uuid:7c1b013e-51f2-11e8-8ff1-001b63bd97ba#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:5e7bb776-51fa-11e8-8ff1-001b63bd97ba>

⁴⁰SOKA Havlíčkův brod, AO Poděbavy, Pamětní kniha 1, 1940-1940, nečíslováno.

⁴¹KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkově Broda*...str. 61.

⁴²SOKA Havlíčkův brod, AO Poděbavy, Pamětní kniha 1, 1940-1940, nečíslováno.

⁴³SOKA Havlíčkův brod, Archiv města HB, Provolání NV 1945.

5.1.1. 4. května

Tento den se konala schůzka představitelů národního revolučního výboru: B. Šenfeld, J. Hlaváč, V. Baloun, V. Pašek, V. Struna, M. Král a B. Točil, kteří projednávali zmíněné provolání a jeho případné doplnění. Členové výboru byli delegováni z Komunistické a Lidové strany. Sešli se v Horní ulici v bytě V. Struny. Byla to jejich poslední schůzka v ilegality. Jejich setkání bylo přerušeno bombardováním NB. Naštěstí nebyly žádné újmy na životech, poškozeno bylo několik domů.⁴⁴

5.1.2. 5. května

Další den se do NB dostala zpráva o povstání českého lidu v Praze. Zprávu přijal vedoucí telefonní ústředny během dopoledne. V Rolnickém domě, kde ústředna sídlila, byla ještě týž den vyvěšena první československá vlajka ve městě. Vlajku vyvěsil Josef Vyhnalík, bylo mu pak vyhrožováno zastřelením, ale podařilo se mu utéct. Tento akt vyvolal revoluci i v Německém Brodě. „Lidé vybíhali z domů, sdělovali si radostně konec německé nadvlády a příchod nové národní a státní samostatnosti“.⁴⁵ Lidé přestali pracovat. V ulicích se najednou formoval průvod, v čele s komunistickým tajemníkem Václavem Paškem, nadšených obyvatel a lid obsadil radnici. Předsedou národního výboru se stal zmíněný V. Pašek a B. Šenfeld a místopředsedou A. Šouba. Revoluční výbor měl celkem 15 členů. Občané si na náměstí zpívali národní hymnu. Tento den byl konečně Německý Brod přejmenován na Havlíčkův Brod. Nově ustanovený národní výbor vydal povel k zatčení gestapáků v Sokolském domě, dalších nacistů a zrádců.

Mezitím byla vylepena provolání Národního výboru, strženy nebo zamalovány německé nápisy a tabule, jednotlivé objekty zajištěny pořádkovými silami a zahájeno jednání o kapitulaci místní jednotky SS.⁴⁶

Nic však nebylo tak idylické. Nastal smutný den. Od Jihlavy přijelo gestapo s velitelem Gottschlingem a hned při vjezdu do HB zastřelilo dělníka Vlastimila Jandu. Další obětí gestapáků se stal duchovní církve československé (husitské) Vojtěch Schuck, který s rudou páskou na ruce vyšel z radnice, aby udržoval na ulicích klid, ale o několik ulic dál byl zastřelen. Německé vojsko začalo Havlíčkovu Brodu vyhrožovat srovnáním se zemí. Bylo vyhlášeno

⁴⁴MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkobrodsko*...str. 213.

⁴⁵MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkobrodsko*...str. 214.

⁴⁶SOkA Havlíčkův brod, AO Poděbavy, Pamětní kniha 1, 1940-1940, nestránkováno.

stanné právo. Vyhlásil ho plukovník von Graf. Každého, kdo se objevil na ulici, gestapo zatklo. Každý přestupek se trestal smrtí. V ulicích hlídkovali němečtí vojáci s kulomety. Mnoho občanů bylo zatčeno, uvězněno ve sklepě gymnázia a týráno. Po některých z nich se slehla zem.⁴⁷

Na dvoře radnice byl zastřelen F. Hrádek, který byl ošetřovatelem v místní psychiatrické léčebně. Dostal 5 ran do hlavy, protože u něj byla nalezena pistole, a to samé hrozilo i všem dalším přihlížejícím. Gestapo strhlo a pošlapalo vlajku Rudé armády visící na radnici. Havlíčkův Brod byl zcela uzavřen, hlídán a ostřelován německými vojsky.⁴⁸ Esesmani prohledávali postupně celé město a továrnu Pleas ostřelovalo několik letadel. Po celém městě probíhaly přestřelky mezi povstalci a Němci, nejvíce v blízkosti Druckerovy továrny.⁴⁹

5.1.3. 6. května

Následující den navrhl německý komisař společné vedení města. Členové národního výboru razantně odmítli a zřídili si kancelář v prostorách Moravské banky. Zatím neměli Němci problém s visícími československými vlajkami, protože se domnívali, že převrat bude mírný. Národní výbory požadovaly složení zbraní a setrvání v místě pobytu do příchodu Rudé armády.⁵⁰ 6.-8. května byly výbory zatlačeny do defenzivy, mnoho obyvatel bylo náhodně zabito.

Velitel letiště Luftwaffe Czerny chtěl udržet ve městě klid a tento úkol zadal revolučnímu výboru. Na letiště a ke gymnáziu nechal umístit nálože a vyhrožoval, že je nechá odpálit. Každý dům, na kterém zůstala spojenecká vlajka, měl být vypálen. Ve sklepě gymnázia byli uvězněni také starosta Dolní Krupé, J. Filip z Rozsochatce, účetní z továrny Pleas aj. 6. května sem byli zavezeni také K. Pohanka a J. Bartoň, kteří byli zajati po znovuoobsazení muničního skladu v Bílku.⁵¹

5.1.4. 7. a 8. květen

Nastal sedmý květen, který byl dnem nalezení hromadných hrobů zavražděných a umučených Čechů. Na místo později byli vysláni vyšetřující lékaři, kteří potvrdili, že šlo o čin spáchaný Němci. V tento den zničili vojáci všechna letadla a hangár na letišti. Ničili vysílačky

⁴⁷MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkobrodsko...* str. 217.

⁴⁸SOKA Havlíčkův brod, AO Poděbaby, Pamětní kniha 1, 1940-1940, nestránkováno.

⁴⁹PADEVĚT, Jiří. *Krvavé finále: jaro 1945 v českých zemích*. Praha: Academia, 2015. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-2464-0. str. 484-485.

⁵⁰KOUBSKÝ, Miroslav. KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkobrodsko...* str. 62.

⁵¹PADEVĚT, Jiří. *Krvavé finále...* str. 486.

a pálili kompromitující materiály. Další den propustil velitel SS všechny uvězněné Čechy z budovy gymnázia. Německé vojsko začalo z Havlíčkova Brodu ustupovat. V okolí nechávali helmy, masky, zbraně a vojenskou techniku. Ulice Pražská byla plná vozidel a pěchoty.⁵² Na letišti zničily německé letouny svá vlastní letadla a další zařízení jako psací stroje, vysílačky a radiová zařízení. K úprku využívali fašisté veškeré dopravní prostředky.⁵³

5.1.5. 9. května

Tento den dorazila ze Štoků zpráva o příjezdu Rudé armády. Když přijely tanky na havlíckobrodské náměstí, členové Národního výboru zajásali a s přijíždějícími se začali vítat. Ostatní obyvatelé vylézali ze svých sklepů a krytů a propukli v jásot. 1. tanková četa 1. gardové jezdecko-mechanizované skupiny Sovětské armády dorazila do Jihlavské ulice v Havlíčkově Brodě v půl 7 ráno. Na radnici toho dne nastal zmatek. Vojáci probuzení ze spánku vybíhali ven a byli odzbrojováni.⁵⁴

Sovětské tanky ostřelovaly německé kolony prchající směrem k Humpolecké a Pražské ulici. Při přestřelce byl zasažen i letištní hangár, který vyletěl do vzduchu a shořel.⁵⁵ Partyzánské oddíly měly za úkol vyčistit okolní lesy od prchajících německých příslušníků. Při ústupu německé armády zemřelo mnoho dobrovolníků, kteří se chtěli účastnit jejich odzbrojování nebo bránili naši čest při bojích v Praze. Při osvobození HB padli čtyři ruští vojáci. Byli pohřbeni před budovou okresního národního výboru a v roce 1946 převezeni na hřbitov do Jihlavy.

Tohoto dne byla také osvobozena obec Bartoušov. Před rokem 1945 byla většina občanů Bartoušova německé národnosti. Němečtí důstojníci byli posláni do Havlíčkova Brodu do internačních středisek a ostatní vystěhováni ze svých statků.⁵⁶ 10. května byl také v Bartoušově zřízen sběrný tábor pro odsun německých obyvatel. Do tábora byli sváženi i Němci z jiných vesnic. Mezi lety 1945-1946 byl v Bartoušově znovu ustanoven národní výbor, který měl postupně 3 předsedy: V. Endála, J. Pěcha a K. Zachariáše.⁵⁷

⁵²KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkovobrodská*...str. 78.

⁵³SOKA Havlíčkův brod, AO Poděbavy, Pamětní kniha 1, 1940-1940, nestránkováno.

⁵⁴KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkovobrodská*...str. 78-80.

⁵⁵SOKA Havlíčkův brod, AO Poděbavy, Pamětní kniha 1, 1940-1940, nestránkováno.

⁵⁶KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkovobrodská*...str. 80-81.

⁵⁷60 LET ČESKÉHO BARTOUŠOVA: Z historie obce: Bartoušov. Bartoušov: Titulní stránka [online]. Dostupné online <http://www.bartousov.cz/60-let-ceskeho-bartousova/d-2566/p1=316>

5.1.6. 10. a 11. květen

Na tyto dny nebezpečí bylo zcela zažehnáno. Národní výbor musel zajistit zásoby pro občany, postupně shromažďovat zajatce a podporovat Rudou armádu. „14. května za mnohatisícové účasti lidu z širokého okolí a rudoarmějců konal se v městském parku pietní akt k uctění památky ubitých fašistických obětí a padlých bojovníků.“⁵⁸ 4. července roku 1945 vyšel první výtisk místního regionálního týdeníku Svobodný Havlíčkův kraj.⁵⁹

5.1.7. 12. května

Tohoto dne byly objeveny dva čerstvé hroby za psychiatrickou léčebnou a o den později byly otevřeny.⁶⁰ Dva pomníky dodnes připomínají památku zde padlých obětí.

5.1.8. 13. května

Opět pokračoval ve své práci okresní národní výbor, který se usídlil v domě č. 177 na náměstí. Dočasný Lidový soud následně vydal několik rozsudků smrti nad místními udavači. Zastřeleni byli manželé Rutovi, Svobodovi a správce Dusík.⁶¹

Ve dnech revoluce padlo v Havlíčkově Brodě 13 osob, mimo okres Havlíčkův Brod 7 osob, v koncentračních nebo pracovních táborech zemřelo 5 osob, 105 osob bylo rasově perzekuováno, 3 oběti byly náhodné a 168 občanů se dobrovolně pro život druhých obětovalo.⁶²

V dalších měsících se život ve městech a vesnicích začal vracet do starého režimu, kde panovala svoboda a mír. Veškeré státní instituce (např. úřady, pošty, školy, banky), vydavatelství, veřejná doprava a nemocnice se vrátily do rukou českého obyvatelstva. Z dobového tisku je vybrán autentický citát, který vystihuje atmosféru prvních měsíců po osvobození.

„Po více než šesti letech barbarského nacistického útlaku dočkali jsme se doby, kdy nad naší drahou vlastí a také nad naší Českomoravskou vysočinou vyšlo nové slunce. Krásné, zářivé a hřející slunce svobody.... Je to zásluha našeho zahraničního a vnitřního odboje, je to také

⁵⁸MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovobrodsko...* str. 274.

⁵⁹Kramerius: Havlíčkův Kraj, 19.4. 1945. č. 16. [cit. 15. 1. 2019]. *Nadcházejí dny rozhodujících bojů*. Dostupné online

<http://kramerius.kkvysociny.cz/search/i.jsp?pid=uuid:7c1b013e-51f2-11e8-8ff1-001b63bd97ba#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:5e7bb776-51fa-11e8-8ff1-001b63bd97ba

⁶⁰(viz kapitolu hromadné hroby).

⁶¹SOka Havlíčkův Brod, Měst. NVHH, Pamětní kniha města Německého Brodu 2, 1930-1969. str.247.

⁶²MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovobrodsko...* str. 219.

*zásluha všech našich spojenců, ale hlavní zásluha a naše díky patří Rudé armádě, naší osvoboditelce...*⁶³

⁶³Kramerius: Havlíčkův Kraj, 19.4. 1945. č. 16. [cit. 15. 1. 2019]. *Nadcházejí dny rozhodujících bojů*. Dostupné online <http://kramerius.kkvysociny.cz/search/i.jsp?pid=uuid:7c1b013e-51f2-11e8-8ff1-001b63bd97ba#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:5e7bb776-51fa-11e8-8ff1-001b63bd97ba>

6. Okolí Havlíčkova Brodu

6.1. Slavětín

Tato obec se rozléhá asi pět kilometrů jihovýchodně od Ždírcce nad Doubravou a je známá tím, že sousedí s velkým vojenským prostorem v Bílku, který za války sloužil jako muniční sklad. V tomto skladu se nalézala od roku 1939 munice zabavená při okupaci okolních zemí Němci. Pátého května 1945 začali místní obyvatelé odstraňovat německé nápisy a věšet spojenecké vlajky. Posádka skladu na Bílku kapitulovala a před objekt byla postavena stráž. Většina materiálu byla odvezena do nedaleké Chotěboře, kde působila druhá četa partyzánské brigády Mistra Jana Husa. Celému oddílu velel nadporučík Karel Pohanka.⁶⁴

O dne později pokáceli občané stromy přes cestu, aby zabránili projetí německé kolony. Německé jednotky přejíždějící z Havlíčkova Brodu objekt opět obsadily. Všichni velitelé povstalců (A. Mazanec, K. Pohanka a J. Bartoň) byli vězněni, mučeni, a ještě tentýž den mezi obcemi Věž a Jedouchov zastřeleni.⁶⁵

Po tomto incidentu obyvatelé opustili své domy a skryli se v lese. Osmého května rabovali Němci domy ve Slavětíně a střelili drůbež, pak odjeli a už se nikdy nevrátili.⁶⁶

6.2. Jilemník a Ždírec

Obě tyto vesnice, které leží přibližně šest kilometrů od Havlíčkova Brodu, se po zprávě o revolučních bojích rozhodly vzít si vedení svých osad zpět, protože když se Němci valili po okresních silnicích pryč od Rudé armády a všechny tanky tím pádem ucpaly svými vozidly, ocitli se obyvatelé Jilemníku a Ždírcce v pasti.auta hořela a střelivo vybuchovalo. Naštěstí se žádnému z místních nic nestalo. Místní národní výbor nechal zbraně, munici, výstroj a výzbroj sesbírat a odvézt do Havlíčkova Brodu. Samozřejmě bylo nutné být pořád ve střehu a držet ve dne v noci hlídky, protože opozdilí němečtí vojáci často rabovali místní osadníky.⁶⁷

⁶⁴PADEVĚT, Jiří. *Krvavé finále: jaro 1945...*str.524

⁶⁵Tamtéž, str. 525.

⁶⁶Tamtéž, str. 526.

⁶⁷MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovobrodsko...*str. 228-229.

6.3. Kojetín

Tato obec se nachází blízko Ždírcce a Jilemníku, na půl cesty mezi Chotěboří a Havlíčkovým Brodem. Konec války byl pro tuto obec velmi rušný. Od roku 1944 přicházeli do vesnice často partyzáni, kteří spolupracovali s četnickou stanicí v Dolní Krupé a Antonínem Doležalem z Kojetína, který byl místním řezníkem a hostinským. Doležal pomáhal partyzánům se sabotážemi na trati Havlíčkův Brod – Pardubice. Když partyzáni přepadli muniční vlak na nádraží v Rozsochatci,⁶⁸ museli uprchnout a skrývat se právě u obyvatel Kojetína.

Německá vojska ustupovala po osvobození Rudou armádou přes Kojetín v hojném počtu, protože se armáda sbíhala od České Bělé (blízká vesnice), Krupé, Rozsochatce i Jilemníku. Místní nashromáždili šedesát vozů munice. Antonín Doležal⁶⁹ při revolučních dnech zemřel, společně s dalšími byl 6. května 1945 zakopán v Lázníčkově stráni.⁷⁰

6.4. Dolní Krupá

Obec Dolní Krupá leží v blízkosti Havlíčkova Brodu. Hned vedle Dolní Krupé je také Horní Krupá, která se s ní dost často plete. Po válečných dnech a vyhlášení revoluce byla před zraky německých vojáků vyvěšena československá vlajka na obecním úřadě. Německá jednotka se nechala odzbrojit. Tohoto činu využili tehdejší obyvatelé, kteří se následně ozbrojili a vyrazili směr Havlíčkův Brod. Udělali si zastávku v nedaleké vesnici Rozsochatec, kde stál německý transportní vlak. Velitel transportu byl zabit. Nastala přestřelka a dobře vyzbrojení obyvatelé Krupé měli problém, jelikož vojáci v transportu měli taky dostatek munice a střeliva. Informace o střelbě se donesla až do HB a na pomoc Němcům dorazilo osm spojeneckých aut jednotek SS. Obsadili starostův dům, vyrabovali obecní úřad a četnickou stanici. Všechny zadržené Němce osvobodili a odvezli na brodské letiště. Starostu a ostatní obyvatele uvěznil na brodském gymnáziu, který sloužil jako zajatecký tábor. Nechali je o hladu a na pospas nehezkým praktikám esesmanů.⁷¹

Dolní Krupá měla vydat veškeré zbraně, pokud by tak neučinila, mělo být šestého května zabito 200 mužů a vesnice by lehla popelem. Obyvatelé neváhali a prchali se skrýt do lesů. Městský národní výbor v Havlíčkově Brodě vydal pro Dolní Krupou mírnější podmínky.

⁶⁸Viz *Dolní krupá*

⁶⁹Antonín Doležal umučen v Lázníčkově stráni viz kapitola Hromadné hroby

⁷⁰MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovobrodsko*...str. 230-231.

⁷¹Tamtéž, str. 231-232.

Josef Žák a Josef Horáček na druhý den vezli do HB zbraně k odevzdání. Jednotky SS propustily všechny rukojmí kromě starosty, ten byl vězněn až do osmého května.⁷²

V Dolní Krupé se znovu střílelo devátého května, kdy prchala poražená německá armáda. Z Havlíčkova Brodu vyrazilo na pomoc několik dobrovolníků. Jedna z tragických událostí zasáhla rodinu školníka K. Aubrese, který byl zabit, když se postavil celé opancéřované koloně. Tato kolona pálila jednu střelu za druhou i na celou ves. Osvoboditelé přijeli do Dolní Krupé v noci devátého května a za přispění místních postupně odzbrojovali prchající Němce.

V Horní Krupé za odzbrojování německých jednotek vděčí občané dobrovolnému hasičskému sboru. Rudá armáda dorazila do vsi až desátého května. Mezi oběti patří F. Blažek s manželkou, kteří byli popraveni za ukrývání nežádoucích osob.⁷³

6.5. Úsobí

Vesnice, která situována jižně od Havlíčkova Brodu, je spojena se vznikem menší skupiny ilegálního odboje, která byla propojena se skupinou v HB. Skupina plánovala průběh revolučních dnů po pádu režimu. Pátého května přišla telefonicky zpráva o ukončení války a vyhlášení samostatnosti. Lidé se začali shromažďovat a veselit se. O chvíli později dorazila další zpráva, že v HB Němci revoluci potlačili, občané se vrátili do svých domovů a vyčkávali. Byl stanoven nový revoluční výbor a vytvořeny ozbrojené hlídky, které hlídaly důležitá místa. V neděli šestého května slyšeli místní zvuk přejíždějících aut. Dvě plně naložená nákladní auta přijela do Úsobí. Hlídky se musely rozprchnout a ukrýt. Při pokusu o útěk byli okamžitě zastřeleni dva mladí bratři. Jednotky SS prohledaly domy a odjely zpět do HB. Lidé se ze strachu ukrývali v okolních vesnicích. Osmého a devátého května utíkaly německé jednotky před Rudou armádou přes Úsobí, to už se obešlo bez zranění pro místní obyvatele.⁷⁴

⁷²SOKA Havlíčkův Brod, Měst. NVHH, Pamětní kniha města Německého Brodu 2, 1930-1969. str.213-219.

⁷³MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkobrodsko*...str. 233.

⁷⁴Tamtéž, str. 234.

6.6. Příbyslav

Město Příbyslav leží čtrnáct kilometrů východně od Havlíčkova Brodu. Přímo zde, v této obci, působila skupina partyzánů Mistra Jana Husa, která se na Příbyslavsko přesunula v únoru roku 1945. Komisař Tůma dával odtud pokyny místním národním výborům na Havlíčkobrodsku, Příbyslavsku a Žďársku. Mezi šestým a jedenáctým květnem ztratila partyzánská brigáda v bojích celkem 56 mužů.⁷⁵ Vznikla zde i civilní partyzánská skupina jako pododdíl skupiny M.J. Husa, které velel S. Řezáč. Skupina spolupracovala se stejně zaměřenou skupinou v HB. Ředitel lesního družstva organizoval činnost ilegálního národního výboru. Všechny zmíněné ilegální skupiny byly převážně „lidové“. Jednalo se o chalupníky i řemeslníky. „Na Příbyslavsku došlo k tragické smrti vojenského velitele, generála Luži, který se tu objevil náhodně“. Událost se stala druhého října roku 1944.

Celý příběh generála Luži je zapsán v kronice Jana Votavy, který byl přímým svědkem jeho vraždy a vraždy důstojníka Koreše. Generál Luža je považován za předního odbojáře, ale nemáme doklady o tom, zda se aktivně odboje účastnil. Hostinec, ve kterém se incident odehrál, patřil ve zmíněné době jeho dceři. Luža a Koreš se toho dne vydali s batohy na zádech z lesa směrem od Žižkova Pole a místního hospodáře se zeptali na cestu do Hřišť. Nejdříve v obci požádali o přístřeší u Matějů, ale byli odmítnuti. Pokračovali k tamnímu starostovi panu Honzovi, který je odkázal na hostinec.⁷⁶ Starostovi oba svou pravou identitu prozradili. „Jsme bývalí důstojníci a utíkáme.“⁷⁷

Dalšími svědky, kteří jejich příchod do obce zaznamenali, byli rolník A. Krejčí a četník Navrátil, který volal do Příbyslavi pro posilu. Pan starosta i svědci se domnívali, že si Luža i Koreš na důstojníky pouze hrají. Generál Luža měl výtečné falešné doklady. Těsně před svou smrtí vystřelil Luža jako první na četníka, kterého minul. Následně byl Luža i Koreš zastřeleni, snad díky své naivitě a přiznávání na potkání.⁷⁸

Pplk. Svatoň později rozhodl, že všichni četníci ze stanice Příbyslav budou za tento čin zastřeleni, ačkoli někteří se zabitím Luži neměli nic společného. Mečír, Kundera, Otevřel, Sojka i Horner na stanici zemřeli.⁷⁹

⁷⁵DRAŠNER, František. *Partyzánský výsadek Mistr Jan Hus*. Praha, 2007. ISBN: 978-80254-0644-1. Str. 145-155.

⁷⁶KUBÍN, Milan, Hynek JURMAN a Pavel VOMELA. *Partyzáni...* str. 78-79.

⁷⁷Tamtéž, str. 80.

⁷⁸Tamtéž, str. 80.-82.

⁷⁹KUBÍN, Milan, Hynek JURMAN a Pavel VOMELA. *Partyzáni...* str. 84.

Velikou výhodou pro Příbyslav byl fakt, že město neleželo v blízkosti žádné důležité dopravní tepny. Wehrmacht, který se v Příbyslavi usídlil, nařídil stavbu zátarasů na komunikacích vedoucích do města. Obávali se příchodu Rudé armády.

Dva kilometry od Příbyslavi u obce Hřiště se nacházelo polní letiště, kde byla asi stovka mužů německé posádky. Toto letiště je významné svojí rozlohou. Hned po havlíckobrodském je druhé největší v regionu.

Revoluční dny v Příbyslavi se odehrávaly sice dramaticky, ale spíše v jejím okolí. Zemřelo při nich méně osob než v Chotěboři a Havlíčkově Brodě. Hned pátého května 1945 z rána se doposud ilegální odboj legalizoval a obsadil radnici. Jednotka Wehrmachtu kapitulovala, stejně tak i posádka letiště. Partyzánské skupiny se přesunuly okolní lesů, kde bránily vstupu fašistům.⁸⁰

Nad Příbyslaví se ale začala stahovat mračna. Povstání v Havlíčkově Brodě bylo potlačeno a do Příbyslavi přijelo sedm tanků plných opilých esesmanů. Zastavili na náměstí a připravili se k palbě. Národní výbor musel opustit radnici. Němci takto okupovali města od šestého do desátého května a jejich počet se rozrůstal. Pálili munici na domy, kde visely vlajky Rudé armády, a blokovali rozhlasové vysílání.⁸¹

Partyzánské skupiny se snažily přijíždějící jednotky přepadat, ale nemělo to žádný smysl. Osmého května 1945 fašisté zapálili letadla na polním letišti i hangár. Po civilních občanech požadovali potraviny a vodu. Když se devátého května nacisté dozvěděli, že Rudá armáda se blíží, zanechali svá vozidla na místě a rozprchli se do blízkých lesů. Nad městem proletěla letka Rudé armády a shodila několik leteckých pum. Následkem bylo několik mrtvých a raněných. Občané Příbyslavi se stále ukrývali ve sklepích. První tanky osvoboditelů se na náměstí objevily 10. května 1945 odpoledne.⁸²

6.7. Lučice

Tato poměrně rozsáhlejší obec leží přibližně deset kilometrů severozápadně od Havlíčkova Brodu. Občané vesnice se vzájemně informovali o postupu spojeneckých vojsk. Novinky získávali ze zahraničního rozhlasu a příležitostného ilegálního tisku. Všichni občané Lučice si navzájem věřili, nenašel se tu žádný zrádce. Mnoho schopných obyvatel bylo za

⁸⁰KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíckobrodská*...str. 99.

⁸¹Tamtéž, str. 100.

⁸²Tamtéž, str. 101-102.

okupace nuceno pracovat pro německé vojsko a vesnice tím dost utrpěla. Jako tomu bylo i ve většině ostatních měst a vesnic. Devátého května se Lučice stala útočištěm pro prchající Němce.

Jedinou obětí revoluce byl pouze A. Baloun, který tu byl pouze na návštěvě. Největší škody utrpěla škola, kde se znovu začalo vyučovat až v září 1945.⁸³

6.8. Radostín

Obec Radostín ležící na frekventované silnici mezi Havlíčkovým Brodem a Čáslaví také náleží do okresu Havlíčkův Brod. Za okupace bylo mnoho občanů této obce zajato a uvězněno (dělníci i vážení lidé). Mnoho z nich se už nikdy nevrátilo. Zemřeli v koncentračních táborech v plynových komorách. Další museli pracovat v německých pracovních táborech. V Radostíně byl veliký nedostatek potravin, ale občané si vzájemně vypomáhali. Devátého května projížděla Radostínem Rudá armáda, která jela pomoci do Prahy. Po osvobození se vedení obce ujal místní národní výbor složený z členů Lidové a Komunistické strany Československa.⁸⁴

6.9. Skuhrov

Obec Skuhrov je sousední vesnice Radostína směrem na Prahu. Němci za okupace odebrali všem vesničanům střelné zbraně. Vesnice byla decimovaná německými letadly, která havarovala, a bombami, které sem padaly náhodně. Na konci války se ve vesnici objevovaly skupiny partyzánů a u místních hledaly úkryt. Když se v Praze dne pátého května rozhořel boj o svobodu, místní seděli u rádia a čekali na dobré zprávy. Rudá armáda dorazila do Skuhrova nečekaně, ale vzbudila u místních pocit radosti. Mezi Skuhrovem a Olešnou (sousední vesnice přes silnici) se strhla přestřelka mezi Němci a Rudou armádou. Zajetí němečtí vojáci byli odváděni do Havlíčkova Brodu do zajateckého tábora. Mrtví byli zakopáni na pastvině.⁸⁵

6.10. Lipnice nad Sázavou

Tato obec je především známá jedním z nejmohutnějších českých hradů, který byl založen na počátku 14. století velkým rodem pánů z Lichtemburka a nachází se 15 kilometrů západně od HB. První zprávu o pražském povstání zachytili poštovní úředníci pátého května

⁸³SOkA, Havlíčkův Brod, MNV Lučice, Pamětní kniha 1, 1929-1958. nestránkováno.

⁸⁴SOkA, Havlíčkův Brod, MNV Radostín, Pamětní kniha 1, 1930-1946. nestránkováno.

⁸⁵SOkA Havlíčkův Brod, MNV Skuhrov, Pamětní kniha 1, 1932-1951. nestránkováno.

ráno. Úřad se snažil přerušovat všechny německé hovory. Na hradě zavlál československý a sovětský prapor. Místní četníci odzbrojili německé vojáky v okolí.⁸⁶

Úředník B. Plichta a řezník L. Havel, přivázeli na motocyklech nové zprávy z Havlíčkova Brodu. Ze 6. a 7. května se už z města nevrátili. Byl ustanoven místní národní výbor, který zřídil hlídky střežící obec ve dne v noci. Osmého května sledovali Lipničtí zkázu letiště v Havlíčkově Brodě. Na počest Rudé armády se 11. května uskutečnil na Lipnici večírek a 13. května byly pořádány slavnostní bohoslužby.⁸⁷

⁸⁶MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkobrodsko*...str. 236.

⁸⁷Tamtéž, str. 236-237.

7. Masové hroby na Havlíčkovobrodsku

Dne 7. 5. 1945 byl na pokraji lesíka u Hurtova háje nalezen hromadný hrob 7 umučených těl mužů. Hurtův háj se nachází mezi obcemi Věž a Bezděkov. Podle vyšetřování byly oběti dopraveny na místo o den dříve nákladním vozem. Oběti si zřejmě samy vykopaly jámy a v nich byly z blízkosti zastřeleny. Je jisté, že muži před usmrcením velmi trpěli. Jejich rozdrčené obličejové a prsty jsou toho pádným důkazem. „*Událost byla z četnické stanice v Lípě nahlášena do Německého Brodu, odkud okamžitě dorazili na místo činu zástupci národního výboru.*“⁸⁸ Mrtví byli Češi, kteří byli věznění na gymnáziu.⁸⁹ Byli to Josef Synovec – zaměstnanec továrny Pleas v HB, Miroslav Halík – učeň, Karel Pohanka – nadporučík čs. armády, Antonín Mazanec – poručík čs. armády, Vilém Czech – prokurista, Jan Bartoň – rotmistr čs. armády a Otakar Novotný – učeň.

K. Pohanka, A. Mazanec a J. Bartoň byli umučeni a zabití, protože odmítli opustit vojenské skladiště na Bílku. O. Novotného a M. Halíka zajali a usmrtili Němci, když se vraceli pro zapomenuté kolo ve skladišti na Bílku. J. Czech a J. Synovec se podíleli na odboji v továrně Pleas, a proto zemřeli.

O pět dní později 12. 5. 1945 byly náhodně nalezeny dva hromadné hroby v Láznickově stráni u Havlíčkova Brodu za areálem Zemského ústavu pro choromyslné. Hroby byly v místě nevyužívaného lomu. Celkem zde bylo nalezeno 8 mrtvol. Hroby byly od sebe vzdálené jen asi 20 kroků. Tyto osoby byly taktéž umučeny a zastřeleny. 3 muži pocházeli přímo z Německého Brodu, ostatní z okolních vsí. Petr Pavlík – štábní praporčík čs. armády, Bedřich Plichta – úředník, František Rachač – úředník, Karel Spela – absolvent střední školy, Jan Sula – štábní kapitán čs. armády, Antonín Baloun – mlynářský stárek, Antonín Doležal – řezník, Ladislav Havel – řezník.⁹⁰

A. Baloun se 5. května vydal na kole z Lučice do HB pro nové zprávy, ale už se nevrátil. V České Bělé byl zatčen za stejný delikt i A. Doležal. Taktéž L. Havel a B. Plichta museli zemřít, protože cestovali na motocyklu z Lipnice do HB pro další informace. J. Šulu, F. Rachače a P. Pavlíka zatkl německé gestapo, protože se snažili odzbrojit posádku německých transportních vlaků.⁹¹ Všechny oběti byly uloženy do rakví a 14. 5. 1945 v parku u památníku

⁸⁸KAMP, Michal. *Konec 2. světové války...*str. 273.

⁸⁹Tamtéž, 273-274.

⁹⁰MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovobrodsko...*str. 271.

⁹¹MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovobrodsko...*str. 273.

Karla Havlíčka Borovského pohřbeny. Dosud není prokázán motiv činu, který Němce k těmto skutkům vedl.⁹²



Obrázek č. 2. Masové hroby⁹³



Obrázek č. 3. Masové hroby⁹⁴

⁹²MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkobrodsko* ...str. 273-285.

⁹³ KAMP, Michal. *Konec 2. světové války*...str. 274.

⁹⁴Tamtéž, str. 274.

8. Odsuny německého obyvatelstva

Roku 1930 žilo v celém politickém okrese Německý Brod přes 8000 Němců, což bylo necelých 16 % ze všech tehdejších obyvatel. Politický okres Německý Brod čítal na 94 jednotlivých obcí. O deset let později vzrostl počet německých obyvatel odhadem na 9000.⁹⁵

První plány na odsun pochází z června roku 1945, který měla organizovat československá armáda. Odsun německého obyvatelstva byl zpečetěn po Postupimské konferenci, která se konala mezi 17. červencem a 2. srpnem roku 1945. Zástupci vítězných států se dohodli na vysídlení Němců z Československa, Polska a Maďarska. Transfer měl být podle jejich slov organizovaný, spořádaný a lidský.⁹⁶

V celém Československu bylo zřízeno 1215 záchytných táborů pro Němce určených pro odsun, 864 táborů pracovních a 215 věznic. Podmínky v táborech byly leckdy špatné a své místo v nich našly dokonce i děti. V táborech byla zaznamenána vysoká úmrtnost. Jsou známy 3 typy středisek: Internační, sběrná a pracovní. V internačních střediscích byli umístěni vězni mířící před soud, sběrná střediska sloužila pro přípravu na odsunutí do zahraničí a pracovní střediska soustřeďovala Němce s určenou pracovní povinností.⁹⁷

Nejprve bylo „nežádoucím“ obyvatelům zrušeno státní občanství. Museli nosit bílou pásku na rukávu s nápisem „N“ (nežádoucí). Na Havlíčkobrodsku pracovalo nejvíce užitečných Němců v oblasti sklářské výroby. V listopadu 1947 ale už je dva.

V Havlíčkově Brodě byl zřízen intervenční tábor pro válečné zajatce. Intervence probíhala na letišti, na psychiatrii a sokolském cvičišti. Tábor měl kapacitu pro 50-60 tisíc zajatců. Byl jedním z největších takových táborů v celé zemi a jeden ze čtyř s nejvyšší úmrtností.⁹⁸ Ještě v roce 1947 tábor věznil 666 zajatců.⁹⁹

První transport organizovaného (úředně schváleného) odsunu vyjel z železniční stanice v Mariánských lázních, konkrétně dne 24. 1. 1946.

⁹⁵KAREL, Jan. *Poválečný odsun Němců z Havlíčkobrodsko 1945-1947*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2017. str. 64.

⁹⁶Tamtéž, str. 65-66.

⁹⁷Tamtéž, str. 67.

⁹⁸DRAŠNER, František. *Jak město ke svému...* str. 107-111.

⁹⁹STANĚK, Tomáš. *Němečtí váleční zajatci v českých zemích 1945-1950*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2011. ISBN:978-80-86224-89-3. str. 91.

První transport z Havlíčkova Brodu vyjel v polovině března roku 1946 a vezl asi 1204 osob, převážně starších lidí, žen a dětí. Celkem 9 transportních vlaků odvezlo 10 800 Němců.¹⁰⁰

8.1. Divoká fáze odsunu

Na všechny Němce bez rozdílu padla kolektivní vina za válku. Docházelo k zabavování jejich majetku, potraviny dostávali na přiděl a neměli téměř žádná práva. Divoká, neorganizovaná fáze odsunu přišla společně s květnem 1945. Lidé ani vojáci nečekali na oficiální úřední rozhodnutí o odsunu a začali s ním sami. Některé německé rodiny se museli sbalit a vystěhovat během několika desítek minut a odejít z domova za neustálého ponižování i bití.

Koncem května byl v okrese Havlíčkův Brod ustanoven tzv. Lidový soud, který měl 8 členů. Funkci předsedy zastával Václav Sobek. 10. června téhož roku vznikl ONV (okresní národní výbor). Hlavním veřejným žalobcem byl Jan Hlaváč. Celkem bylo založeno 24 soudů po celém ČS, rozporuplné však bylo, že v nich zasedal pouze jeden profesionál a čtyři laici. Nejnižším trestem pro odsouzené byla ztráta občanské cti. Soudy trestaly i přečiny, které dříve jako trestné činy označeny nebyly, tím došlo k porušení demokratické jurisdikce. Soudy rozhodovaly i o trestu smrti, který byl vykonán nejdéle do 3 hodin od vynesení rozsudku. Souzeni byli kromě Němců i Češi.

Divoká fáze odsunu nastala ihned po skončení války. Odhaduje se, že při odsunu z Havlíčkova Brodu zemřelo 19-30 občanů německé národnosti. Někteří občané si ze strachu raději vzali život sami. V okrese HB docházelo i k hromadným sebevraždám.¹⁰¹

¹⁰⁰STANĚK, Tomáš. *Němečtí váleční zajatci...* str. 92-93.

¹⁰¹BRYANT, Chad Carl. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Přeložil Eduard GEISLER. Praha: Argo, 2012. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-0790-6. str. 221-224.

8.2. Revoluční gardy

Revoluční gardy měly být ozbrojené složky dobrovolníků, které měly za úkol udržovat veřejný pořádek v českých zemích a zejména v pohraničních oblastech. Činnost vykonávaly od května do srpna 1945. Mezi členy revolučních gard se našli i tací, kteří neměli čestné úmysly. Zločinci, násilníci, lidé s bývalou náklonností k říši, kteří rozkrádali německý majetek a vraždili ohavným způsobem. Přezdívalo se jim „rabovací gardy“. Gardisté prováděli svévolné domovní prohlídky, znásilňovali, zajišťovali náhodné chodce, stříleli a věznili i antinacisty. Každý příslušník revoluční gardy nosil zbraň a na rukávě červenou pásku s nápisem R.G., kterou si lidé překládali právě spíše jako „rabovací garda“. Zajímali se obzvláště o cennosti. Pořádali tzv. „vyčišťovací akce“, na kterých se podílela i armáda z vojáků, kteří bojovali po boku SSSR. Gardy byly podřízeny ministerstvu vnitra a Komisi pro vnitřní národní bezpečnost. RG vznikaly v posledních týdnech války a po ní. Někteří členové nosili uniformy, někteří civilní oblečení.

Na Havlíčkovobrodsku se soustředila RG pod vedením A. Pěnkavy z Třeště. Na akcích se také podílela Rudá armáda, vojáci 4. brigády 1. československého armádního sboru a místní bezpečnostní složky. Jeden z nejznámějších případů je z obce Kamenná. V roce 2010 byl nalezen hromadný hrob s ostatky 13 mužů, kteří byli brutálně zavražděni. Bylo prokázáno, že v ČS žili už před 2. svět. válkou.¹⁰² Revoluční gardy byly zrušeny k 30. červnu 1945.¹⁰³ Partyzánské skupiny ve své činnosti v pohraničních oblastech pokračovaly i nadále.

¹⁰²STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2005. ISBN 8072850628. str. 52.

¹⁰³STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Staněk, Tomáš. Praha: Academia – NV, 1991. str. 62.

9. Vzpomínky na padlé (Hrdinové národního odboje v Havlíčkově Brodě)

Čeněk Havel a Miroslav Sachl byli hlavními vedoucími a iniciátory národního odboje na Českomoravské vrchovině. V Havlíčkově Brodě byl ohniskem odporu proti nacismu. Soustřeďoval politický okres HB, Chotěboř, Humpolec, Ledec nad Sázavou a Habry. Čeněk Havel shromažďoval zbraně a Miroslav Sachl organizoval chod skupiny Obrana národa v HB. Dne 13. března roku 1940 odhalilo gestapo pražskou ilegální organizaci a tím i všechny organizace krajské. Havel byl zatčen a převezen do vězení v Jihlavě. V létě toho roku se Havlovi dařilo uprchnout zpět do HB, ale ne na dlouho, zrádcem z Petrкова byl udán a znovu vězněn. Gestapo Havla týralo až do mdlob. Havel a ostatní členové skupiny byli vězněni v sokolské tělocvičně, kde leželi na slámě a okusili hlad, zimu a metody gestapáckých důstojníků.¹⁰⁴

Celkem gestapo shromáždilo 40 „zrádců“ a to jedenáct přímo z Havlíčkova Brodu. Zatčení členové prošli několik vězeňských zařízení v Německu i Polsku. Havla a Sachla odsoudil berlínský soud třetího února 1943 k trestu smrti, 24. května byli popraveni. Oba zachránili většinu účastníků ilegálního odboje před zatčením. Před smrtí trpěli strašlivou podvýživou, Havel měl vysoké horečky a tuberkulózu. Před popravou zaslali svým ženám dopis.¹⁰⁵

(Čeněk Havel, poslední dopis)

„Loučím se s Tebou, loučím se s dětmi. Měl jsem Vás tolik rád, a už Vás nespatriím. Dne večer budu již o 19 hodině putovati po hvězdách...“¹⁰⁶

(Miroslav Sachl, poslední dopis)

„Dnes zdravím Vás oba naposled. Několik hodin před koncem svého života... Mladý život, krátký život, ale nenařikám si...“¹⁰⁷

Karel Aulzes, Josef Kučera a Karel Lédl zemřeli 9. května 1945, když vyjeli na pomoc obyvatelům Dolní Krupé, kterou terorizovaly procházející německé jednotky.¹⁰⁸

¹⁰⁴MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkovobrodsko*...str. 146-147.

¹⁰⁵Tamtéž, str. 148-151.

¹⁰⁶Tamtéž, str. 152.

¹⁰⁷Tamtéž, str. 151.

¹⁰⁸SOKA Havlíčkův Brod, Měst.NVHH, pamětní kniha 2, 1930-1969. 213-219.

Josef Pešek je také považován za statečného muže. Když Němci přechali před Rudou armádou od havlíčkobrodského nádraží směrem k Pohledským Dvořákům, postavil se jim do cesty výše zmíněný Josef Pešek a začal je odzbrojovat. Pan Pešek byl zaměstnancem továrny Rico, která byla a je v blízkosti železniční trati. V odzbrojování mu pomáhalo několik občanů z Poříče. Zabavené zbraně ukrývali na trati. Z druhé strany řeky po nich jiné německé jednotky začaly střílet. Peška těžce zranila rána z kulometu a 28. května svým zraněním v nemocnici podlehl.¹⁰⁹

Karel Fichtner, Václav Fichtner, Jan Kyselý a Jaroslav Kubrů se 7. května 1945 vydali na pomoc skupinám partyzánů do račínských lesů a už se nikdy nevrátili.¹¹⁰

¹⁰⁹MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, F. *Havlíčkobrodsko*... str. 219.

¹¹⁰Tamtéž, str. 219.

10. Orální historie

Při zkoumání daného tématu je možno využít metodu orální historie, vzhledem k dlouhé době od konce války je k tomu nejvyšší čas. Způsoby, postupy a metody orální historie se využívají především v oborech, které jsou humanitně nebo společenskovedně zaměřeny. Mezi vybrané obory lze zařadit historii, sociologii, antropologii, etnologii a psychologii.¹¹¹

„V oblasti současných dějin je zkoumán historický proces (události), jehož aktéři, účastníci a svědkové dosud žijí a mohou se k němu na základě svých zkušeností a prožitků vyjadřovat“.¹¹² Tato výzkumná metoda vnáší do historického procesu více demokratičnosti a vyzdvihuje samotnou individualitu a odlišnost jednotlivých rozhovorů s účastníky.¹¹³

Údaje, které výzkumník či historik získává, můžeme označit za subjektivní, protože pamětník (narátor)¹¹⁴ promítá do vyprávění své osobní prožitky, které závisí i na kvalitě jeho paměti o osobních motivech. V orální historii to však není nedostatkem, ba naopak.¹¹⁵

V Československu se orální historie rozvíjela po pádu totalitních režimů. Získané rozhovory se archivovaly v centrálních i regionálních institucích. Tehdejší orální historie nezjišťovala odlišnosti mezi písemnými prameny a vzpomínkami z rozhovoru. Tak se dělo až v pozdějších dobách. V České republice bylo uskutečněno několik výzkumných projektů zaměřených na rozhovory s lidmi, kteří zažili válku, totalitní režim nebo revoluci. Jsou to například „Československo 1945-1947“, „Přežili holokaust“, „Studenti v období pádu komunismu“ a další.¹¹⁶

K metodě orální historie se blíží další způsoby a cesty k zachycení minulosti, které za autentický historický pramen považují sdělení jednotlivce. Můžou to být paměti, deníky nebo osobní dopisy. Bohužel tyto materiály postrádají formu rozhovoru vedeného z očí do očí mezi tazatelem a narátorem.¹¹⁷

¹¹¹VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0718-3. str. 5.

¹¹²Tamtéž, str. 5.

¹¹³Tamtéž, str. 6.

¹¹⁴Narátor – vypravěč

¹¹⁵VANĚK, Miroslav. *Orální historie...* str. 7-8.

¹¹⁶Tamtéž, str. 13-15.

¹¹⁷VANĚK, Miroslav. *Orální historie...* str. 16.

Tazatel si může zvolit interview, které se váže k dané historické události, ke které dotazovaný zaujal určitý postoj a názor, nebo životopisné vyprávění (vedeno chronologicky, strukturovaně), kdy je historická událost vedena osudem dotazovaného.¹¹⁸

Pro autenticitu rozhovoru je důležité, aby byl dotazovaný otevřený a důvěřivý. Docílíme toho tím, že pamětníka dostatečně informujeme o charakteru, koncepci a cílech rozhovoru.¹¹⁹ Tazatel musí mít o historických událostech, které zkoumá, dostatečné znalosti, zaujímat k dotazovanému upřímný a pozitivní přístup, profesionálně vystupovat a dokázat „prodat“ svou vlastní osobnost a kvality.¹²⁰

Důležité jsou také chvíle, kdy si tazatel během rozhovoru dělá poznámky, nejen o zajímavých bodech z vyprávění, ale i z chování narátora (neverbální komunikace, projevení smutku či radosti, nervozita a další).

10.1. Paměť narátora

Paměť můžeme definovat jako schopnost určitého systému ukládat, uchovávat a vybavovat informace. Základní dělení paměti je na okamžitou-krátkodobou a trvalou – dlouhodobou. Paměť narátora může do jisté míry ovlivnit kvantitu i kvalitu rozhovoru s tazatelem. Tazatel využívá k rozhovorům krátkodobé paměti, pokud se nejedná například o historika, který má v tomto oboru paměť trénovanou.

Narátor si při rozhovoru třídí a vybavuje vzpomínky z trvalé paměti. Zážitky z událostí jsou během života přehodnocovány a s odstupem času již nejsou tak přesné. Klíčové události si narátor vybavuje velmi přesně i s odstupem mnoha let. Je nutné zvážit, zda případné narátorovy odmlky v rozhovoru jsou způsobené pouze kvalitou jeho paměti, nebo zde hrají roli i jiné psychologické nebo vnější faktory.¹²¹

¹¹⁸VANĚK, Miroslav. *Orální historie...* str. 17-18.

¹¹⁹VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu...* str. 58-62.

¹²⁰Tamtéž, str. 64-65.

¹²¹VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu...* str.70-75.

10.2. Analýza rozhovorů

Analýza a interpretace jsou dva základní postupy, které jsem při zpracování používal. Důležitou roli hrálo také prostředí, ve kterém rozhovor probíhal.

Při přepisu rozhovorů jsem kladl důraz na jeho přesnost a srozumitelnost. Dbal jsem na jeho správný smysl, obsah, stylistickou a jazykovou správnost, i když narátor někdy ve výslovnosti chyboval. Nemohl jsem zachytit v přepisu mimiku a gestiku narátora, ale emocionální ladění jednotlivých odpovědí je zřejmé. Oblasti, kde pamětník rychle měnil dynamiku řeči, případně se odmlčel nebo dlouho přemýšlel, jsem poznamenal pauzami nebo odmlkami. Narátora jsem v jeho vyprávění nepřerušoval. Při druhém rozhovoru jsem se po shromáždění všech potřebných dat a informací z rozhovoru prvního snažil sjednotit a doplnit konkrétními otázkami celé analyzované historické období, tedy události posledních týdnů druhé světové války na Havlíčkobrodsku. Analýza také spočívala v tom, redukovat z rozhovoru sdělení přínosná, a naopak nepřínosná nebo se opakující pasáže. Rozhovor jsem členil chronologicky od dětství po vzpomínky na poslední týdny války.¹²²

Rozhovory (interview, životní vyprávění), které jsem s pamětníky vedl, také mnoho vypověděly o jejich celkové charakteristice. Způsob jejich vyjadřování vypovídá o vzdělání, všeobecném přehledu, jazykové vybavenosti, širších stránkách osobnosti atd. Rozdíl v užívání spisovné, nespisovné češtiny může znamenat postoj k určitým osobám, událostem nebo jevům, o kterých je řeč.

10.3. Výzkumný vzorek – výběr pamětníků a vedení rozhovoru

Před výběrem pamětníků jsem si prostudoval práce, které orální metody použily nebo současně využívají. Zaměřil jsem se na region Havlíčkobrodsko, kde žiji a pracuji. Předem jsem si vytipoval několik pamětníků a přemýšlel jsem, jak je co nejvhodněji oslovit. V hledání pamětníků mi velice pomohl současný ředitel havlíčkobrodského muzea pan Mgr. Michal Kamp a má kolegyně Lucie Veselá.

Vybrané osoby jsem kontaktoval formou e-mailové stránky nebo telefonicky. Ještě před prvními rozhovory jsem se snažil zjistit, zda pamětníkům nebrání v jejich rozhovoru věk, fyzický či psychický stav, negativní přístup k minulosti, sociální stav atd...

¹²²VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu...* str. 106.

Všechny narátory jsem předem ujistil, že jejich rozhovor bude cenným přínosem pro mou odbornou práci a mohou bez obav vyprávět svůj životní příběh, sdělit mi své postoje a vzpomínky na vybrané historické období. S každým vybraným pamětníkem jsem si domluvil čas a místo k rozhovoru, v tomto případě jsem navštívil pamětníky v místě jejich bydliště. Vše bylo nahráváno na diktafon Philips Voicetracer s digitálním displejem.

Všichni oslovení pamětníci byli muži, mohl jsem tedy rozhovor vést v „mužském pojetí“. Při prvním rozhovoru s pamětníky, jsem je seznámil s cílem a smyslem své bakalářské práce. Zároveň jsem je požádal o podpis Smlouvy o poskytnutí práv mezi ním a institucí, které bude odborná práce náležet. Dále jsem vysvětlil a popsal techniku, v tomto případě diktafon, kterou při rozhovoru použiji. V úvodu prvního rozhovoru jsem zvolil otázku na prožité dětství a životní příběh rodin. Další otázky jsem kladl až ve chvíli, kdy jsem na narátorovi pozoroval známky tápání nebo rozpaků nad otázkou. Otázky jsem pokládal především otevřené a současně se zaznamenáváním na diktafon jsem si vedl písemné poznámky.

Nejdéle po 90 minutách jsem rozhovor ukončil poděkováním a domluvou termínu druhého rozhovoru. Ve druhém rozhovoru jsem témata z rozhovoru prvního více konkretizoval a pamětníkům poskytnul prostor témata rozšířit či doplnit. Všechny pamětníky jsem navštívil v rozmezí jednoho měsíce. Prvním byl pan Josef Vlček, 80letý pamětník žijící ve vesnici Hřiště u města Přibyslav. Dalším byl pan Vomela z Krucemburku, kterému je 78 let. Nejstarším pamětníkem, kterého jsem kontaktoval a vedl s ním rozhovor, je 92letý Ladislav Hladík z Přibyslavi.

10.4. Pamětník Josef Vlček

Pan Vlček žije v malé vesnici jménem Hřiště, která leží asi dva kilometry od města Přibyslav. Ačkoli je mu 80 let, stále se aktivně věnuje hospodaření na polích a v lese. Navštívil jsem ho poprvé 27. ledna v odpoledních hodinách. Nejdříve jsem ho informoval o základních aspektech a účelech své práce, vysvětlil jsem mu techniku orálního výzkumu a požádal o svolení k nahrávání.

Jako každý rozhovor bylo vhodné i tento zahájit otázkou na prožité dětství: *Já pocházím ze čtyř dětí, v roce 1935 přišel otec do Chotěboře, kde jsme dostali krásný, nový byt v malé bytovce ve městě. Oba rodiče byli vzdělaní, maminka byla vyloženě technický typ. Na své dětství vzpomínám opravdu rád.*“

Zeptal jsem se pana Vlčka, jak vnímal jako malý chlapec válku: „*Musím říct, že v Chotěboři probíhaly první roky války v klidu, chodili jsme normálně do školky a školy, nebáli jsme se hrát si odpoledne venku a jediná věc, které jsme se báli, byla rákoska našeho třídního učitele.*“

„*V roce 1944 se situace trochu změnila, každou chvíli se ve městě ozvaly sirény a my jsme museli vyběhat ze školy, opakovalo se to pak tak často, že vyučování skončilo úplně. Po silnici jsme museli jezdit jen se zadělanými předními světly na autě i na kole. Vzpomínám si, že jednou nám krytka praskla a zrovna nás zastavil německý voják, naštěstí nás pustil dál a nic se nestalo.*“

Z vyprávění pamětníka se dále dozvídáme, že na konci války se s rodiči přestěhoval do obce Hřiště, kde žila jeho babička: „*Babička žila ve Hřištích od svého narození a dědou si tu postavili stavení, kde hospodařili. Babička byla velmi chytrá žena, protože v obci zavedla vodovod.*„

Než jsem stačil položit další otázku, začal pan Vlček spontánně vyprávět o událostech, které se v okolí Přibyslavi za války odehrály: „*Měl jsem bratrance, jmenoval se Wasserbauer a bydlel v malé vesnici Brzkov u Polné. Hrozně chtěl mít svůj vlastní psací stroj, protože byl studovaný člověk, ale neměl na čem psát. V lesích u Brzkova se ukrývali tou dobou partyzáni a také prchající Němci, takže dost často docházelo k místním přestřelkám. No a takhle jednou šel bratranec do toho lesa, jen nikdo neví proč a uviděl tam stojící nákladní vůz, který měl otevřený nákladový prostor...no a tam uviděl ten psací stroj, který tak hrozně chtěl. Nenapadlo ho nic jiného, než ten stroj ukrást, protože v okolí nikoho jiného neviděl. Když měl stroj v ruce tak ho uviděl přicházející německý voják a bratrance zastřelil.*„

Musím říci, že tento narátor nemá s válkou jako takovou žádné osobní negativní zkušenosti nebo zážitky. Jeho nejbližší rodina válkou nijak postižena nebyla kromě bratrance, jehož příběh je zmíněn v předchozím odstavci. O chování německých a ruských důstojníků hovoří takto: „*Z vyprávění rodičů a babičky si pamatuji, že nikdy na Němce ani Rusi nenadávali. Prchající němečtí vojáci je čas od času poprosili o vodu nebo něco k jídlu a utíkali dál. Několik ruských důstojníků se u nás po osvobození ubytovalo. Zůstali asi 2–3 měsíce. Kapitán těch důstojníků přežil Stalingrad. Když odjížděli, tak si vypůjčili kočár, který tu babička měla schovaný ve stáji a odjeli směrem na východ. No kočár už samozřejmě nikdy nevrátili.*“

Z literárních pramenů se obec Hřiště zapsala do povědomí historiků především kvůli letišti, které po tom havlíckobrodském bylo pro Němce nejbližší v okolí, ale také pro zabití

generála Luži a důstojníka Koreše: „Bylo to v říjnu roku 1944. Víím, že venku přšelo a nikam se mi nechtělo. Koukal jsem z okna na náves, která je přímo před naším domem. Uviděl jsem dva chlapy, kteří byli zahalení, měli batohy a ešusy a šli po vesnici, v tu chvíli jsem nevěděl, že jde o Lužu a Koreše. Má manželka je poslední, která viděla oba dva živé. Seděli v tu chvíli v hospodě u místní školy a čekala až déšť ustane.,,

„Po jejich zastřelení vládla ve vesnici zvláštní nálada, protože jsme přesně nevěděli, kdo je udal a lidé ve vesnici si přestali věřit. Musím říct, že taková nálada převládá až dodnes.“¹²³

10.5. Pamětník Pavel Vomela

S panem Vomelou (78) jsem vedl rozhovor prvního února v odpoledních hodinách v jeho domě, který leží na začátku města Krucemburk. Pan Vomela je velmi vzdělaný člověk, který se po většinu svého života věnoval, a ještě aktivně věnuje sběru fotografií a materiálů o druhé světové válce a událostech následujících z regionu, ve kterém žije. Je autorem nebo spoluautorem mnoha publikací, které vyšly v knižní formě nebo ve veřejném tisku například *Partyzáni Vysočiny*.

První otázkou, kterou jsem pamětníkovi položil, byla otázka na jeho dětství. Tato otázka je pro každého narátora velmi osobní, protože ji není možné nijak verifikovat.

„Naši se vzali v roce 1940, táta byl koželuh. Pak jsem se v roce 1941 narodil já. To znamená, že z Kucemburku přímo pocházím. V té době tátu nasadili na Staré Ransko, do zbrojovky, kde pracoval až do roku 1945. Žádné sourozence jsem neměl, pouze dva bratrance, kteří byli starší než já...“

Když mu byli čtyři roky, byl přímým svědkem leteckých náletů na Krucemburk, který ale nebyl tím správným cílem: „V době náletu na Ždírec a Krucemburk mi byly čtyři roky, 9. 5 .1945 v 11.30 proběhl nálet ve třech vlnách, letadla přilétala z jihovýchodu směrem od Žďáru nad Sázavou, obyvatelé si mysleli, že nás ostřelují letadla Američanů, ale mýlili se. Byla to pouze letadla americké výroby, která Rusové dostali. Cílem náletu byl Ždírec nad Doubravou, ale byl v té době malou vesničkou. Vinou navigátora došlo k záměně cílů a Krucemburk byl proto zasažen. Douglas A-20, tak byla letadla označena“

Letecké nálety po sobě vždy zanechaly spoušť, tak tomu bylo i v tomto případě: „Mnoho obyvatel Krucemburku bylo zraněno, o všem mi vyprávěli i rodiče. Poškozená byla škola a

¹²³VLČEK, Josef. 27.1.2019

administrativní budova. S rodiči jsme bydleli v nájmu u Vašíčků, s tátou jsme chtěli ten den navštívit tetu, maminka nás ale nikam nechtěla pustit. Samozřejmě jsme jí neposlechli a vyrazili, došli jsme na cestu vedoucí ke kostelu, říkalo se mu „kostel za humny“. Za kostelem byl „Fajtovův palouk, kde si hrála má kamarádka Maruška, v tom bomby začaly vybuchovat,jedna dopadla na zahradu souseda a tlaková vlna nás odhodila. Táta utrpěl těžká zranění a měl přeraženou nohu. Měli jsme štěstí, že jsme běželi směrem od výbuchu, nic se mi nestalo. Lidé na Fajtově palouku zahynuli všichni až na kamarádku Marušku Seckou...“

Dále pamětník událost komentoval takto: „Další nálet přišel asi za 7 minut po tom prvním, vždy přiletělo 9 letadel...ten už byl horší, protože už ostřelovali hlavní třídu, zničili školu, jo a pak taky ulici v blízkosti té hlavní, okolí kostela a hřbitova, všude byly krátery po bombách, zraněného tátu odnesli do kovárny, kde ho začali ošetřovat. Maminka mě chytla do náruče, a i druhý nálet jsme přežili. Sháněli jsme pana doktora, který ale ošetřoval jinde. Znovu hlásili další nálet, uslyšeli jsme letadla, tátu přiklopili vozičkem u potoka a my se schovali nedaleko, po posledním náletu tátu naložili na nosítka a odnesli do doktorova dvoru...Pamatuji si, že mi někdo řekl, ať se s tátou raději rozloučím. Naštěstí táta přežil, odvezli ho do Chotěboře a my tu noc spali ve sklepě na bramborách.“

Z vyprávění pamětníka jsem se dozvěděl, že otce nemohli odvézt do nemocnice do Havlíčkova Brodu a zajímalo mne proč: „Tátu odvezli obrněným autama do Čáslavi, kde zůstal 6 týdnů. Do Havlíčkova Brodu to nešlo, byl mimo dosah, protože se všude na cestách potulovali prchající Němci.“

Pamětník se také zmínil, že jeho strýc přímo působil v partyzánské skupině M.J. Husa, která operovala i v oblasti Havlíčkova Brodu, Přibyslavi, Račinských lesů a Starého Ranska, které je v blízkosti Ždírcce a Krucemburku: „Můj strýc spolupracovat s partyzány M.J. Husa, 31. ledna 1945 Krucemburk obsadilo gestapo a zatkl i mého strýce, společně s dalšími 24 lidmi z okolí. Gestapo nejdříve strýce nemohlo najít, tak naložili mého bratrance a strýce jeli hledat, tou dobou by zrovna na návštěvě u tety. Oddíl SS nejdříve zamířil k nám. ...sebrali nám rádio...později našli i strýce. Odvezli je na četnickou stanici a na faru, kde je vyslýchali a mučili. Strýc měl na sobě jen lehký oděv, a tak se otec vydal za ním s nějakým oblečením a léky na bolest hlavy. Před farou stáli dva SS-sáci, jeden z nich uměl česky a zeptal se otce, co chce. Také tátovi řekl, že má štěstí, že narazil zrovna na něj, protože každý jiný by ho také nechal zatknout. Později strýce převezli do Kolína na gestapo a následně do pevnosti Terezín, ale to víte, byl jsem malý kluk a tohle všechno vím z vyprávění...“

Za války bylo běžnou praxí, že byly zavřené školy a některé státní instituce, ale pan Vomela se zmínil i o kulturní sféře, která se týkala divadla: „*Maminka říkala, že od podzimu 1944 byla zavřená divadla a herci museli nastoupit do výroby. Nedaleko od nás byla zbrojovka, kde také herci pracovali.*“

Na konci války neutíkali před Rudou armádou jen němečtí vojáci, ale všichni občané německé národnosti, kteří se báli nelítostivých Rusů. Jak zmínil pamětník, jednalo se o tzv. vystěhovalce: *Víte, kdo to byli vystěhovalci? Přeci obyvatelé Slezska, Polska a další němečtí občané, kteří utíkali. Přijeli k nám v dubnu, říšští Němci spali u nás na podlaze na slámě. Vzpomínám si, že mi bylo líto hlavně těch dětí, které byly asi ve stejném věku jako já. Nerozuměl jsem jim, pak odjeli někam na západ. Vystěhovalci přicházeli i s koňmi, kterým ostatní museli dát krmení“*

Chtěl jsem také vědět, jak se k nim za války chovali obyčejní němečtí vojáci, a jak se chovali vojáci Rudé armády: *“Mám někde ještě starou kazetu, vzpomínky učitele Horáka, který tu učil, vyprávěl mi o 27 znásilněných ženách Rusy...znásilnili také učitelku, která mě učila. Vojáky, kteří to měli na svědomí, okamžitě nechal jejich velitel zastřelit.”*¹²⁴

¹²⁴VOMELA, Pavel. 1.2.2019

10.7. Pamětník Ladislav Hladík

Panu Hladíkovi je 92 let. Pochází z Dobré u Přibyslavi, kde společně bydlel s bratrem a rodiči, než se přestěhovali do domu přímo v Přibyslavi. Jeho svědectví o válce je pro tuto práci klíčové, protože v tu dobu byl už dospělý a většinu událostí, o kterých hovořil, osobně zažil.

Rozhovor zahájil pan Hladík takto: *„Já jsem válku prožíval jako 18letý, ale bohužel ne všechno v Přibyslavi, náš ročník byl nasazený na kopání zákopů, rozhodl o tom tehdejší ministr školství. Někdy po Vánocích, na rozhraní ledna a února jsem musel nastoupit na nádraží, tam jsem nastoupil teda, na to byl povolávací rozkaz, to byl rok 1945. Vlak nás převezl do Jihlavy, kde jsme spali na zemi do dalšího dne, pak jsme jeli směrem k Brnu, ale nevěděli jsme přesně kam... Ve Šlapanicích vlak zastavil, bylo nás asi 200. Transport nás odvezl do Podolí u Brna, a tam přijel vozík a na něm byly pytle. Řekli nám, že můžeme spát na stohu, také nás tam roztřídili, já jsem šel do tamní školy a tam jsme spali...prostěradlo žádné, třída byla přecpaná...tam jsme museli chodit na pracoviště, kam nás vodily jednotky SA – pracovní vojsko. Museli jsme kopat protitankové příkopy v rámci obrany Brna, Hitler chtěl Brno udržet. Strava byla hrozná, pak přišel únor a březen a na nebi se začaly objevovat letadla, jak americká i ruská, rozeznali jsme je podle zvuku a barvy.“*

Duben byl měsíc, kdy všichni obyvatelé německé armády, jak vojáci, tak i civilisté, prchali před postupující Rudou armádou na západ. Pan Hladík byl tou dobou ještě na nucených pracích u Brna:

„Letadla létala směrem na Vídeň. Museli jsme pořádně makat, kolem Brna nás bylo celkem 40 000 lidí na zákopové práce. Když se fronta blížila k Brnu, slyšeli jsme střelbu, viděli prchající lidi. V Řečkovících nás odvedli ke gymnáziu. Byl takový pěkný den jako třeba dneska, najednou jsme zpozorovali, že ze školy vyváží těžce zraněné německé vojáky a nakládali je na nákladní auto a před frontou je odváželi blíž k Německu. Pak se tam objevili vojáci s maskami. Vojáci celou školu zaplynovali, otevřeli okna a pak nás tam nahnali, pak jsme zjistili, že vojáci tam dostali tyfus. Naštěstí jsem se dostal na pokoj, kde byly předtím zdravotní sestry. Tam jsme zůstali asi 10 dnů. Denně už bombardovali Brno. 19. 4. 1945 jsme se rozhodli, že takhle už to dál nejde a je čas utéct. Na vrátnici nás hlídali mladí kluci. Nesměli jsme opustit školu. Do zahrady za gymnáziem jsme vyvalili dveře a utekli jsme na zahradu, kde byl železný plot a prchali jsme...Bylo nás kolem 20. Nikde nebylo dovolání, nikoho nezajímalo, jestli někdo umře. Němcům bylo vše jedno. Utekli jsme do Brna Řečkovíc. Průvodčí řekl, že má jet ještě jeden

speciální vlak s vystěhovalci směrem na Brod. 20. dubna jsme ten vlak vzali útokem, přiběhli jsme k vlaku, který byl ale tak plný, hodně staří lidé, ženy a děti...dveřmi to nešlo...šel jsem k oknu, která byla stará, dřevěná a vyškrábal jsem se po něm nahoru. Ženské tam na nás řvaly, vlak byl plný Němců. Nakonec jsme se do vlaku dostali...Vlak vyjel mezi 7 a 8 hodinou večer, nemohl jsem si tam ani stoupnout, jednou nohou jsem byl v okně a držel se záchranné brzdy, druhou jsem stál na klíce od okna, takhle jsem jel celou cestu až do Přibyslavi.“

Zajímal jsem se také o to, jak se k pracujícím Čechům Němci chovali:

„Němci už byli v úzkých. Kamarád z Přibyslavi tam dostal zápal plic, dva a půl měsíce jsme se neměli kde vykoupat, netopili nám. Já měl naštěstí deku. Ostatní spali v zimních kabátech. Ten kamarád zemřel na ten zápal plic. Někteří i zahynuli v Brně na nádraží při bombardování. Velitelé SA byli „stařící“. Každé ráno nás přebírali a počítali. My jsme už měli takový jako občanský průkaz v němčině. V Podolí nám ty karty sebrali.“

Je známo, že v dubnu byla převážná většina škol zavřená pro účely ubytování pro vojáky, tuto informaci mi potvrdil i sám pamětník: *„Já pocházím přímo z Přibyslavi a na letišti u Hřiště byli většinou mladí vojáci. Vycházel jsem ze školy v roce 1941, to už tu byla škola obsazená. U Žižkova Pole měli vojáci střelnici, tady na letišti bylo asi 50 vojáků, kteří byli ubytováni právě ve škole, na letišti se učili létat s „plachtákama“ a pořád to tu řvalo. Ve směru k Hesovu jsem viděl i situaci, kdy to nestihli vybrat a naprali to do země. Když se tu vojáci naučili létat, tak odešli na frontu a přišli další.“*

Když se pan Hladík po útěku vrátil domů, nemohl se vzhledem ke končící válce nikde ukazovat. Především po smrti gen. Luži a poručíka Koreše. Celý příběh mi i s detaily vyličil takto: *„Generál Luža byl v Říčanech s poručíkem Korešem, měl dělat hlavního velitele povstalecké armády, aby mohli udělat takový převrat, jenže on cítil, že v Říčanech je to takový špatný a vypravil se sem na Vysočinu. Měl občanský průkaz na jméno Musil, Koreš měl průkaz svůj, brali to kolem Havlíčkovy Borové a když byli na poli tady u Přibyslavi, tak se tam sešli s mojí spolužačkou a jejím otcem, kteří tam pracovali. Oni jim říkali ať do Hřišť nechodí, že je tam vojenská posádka. Oba měli na zádech batoh, dalekohled a ešus. Prvně šli do prvního domu, který uviděli. Optali se, zda se tam mohou usušit, poslali je ke starostovi, protože ženské měly strach. Starostovi Honzovi byli trochu podezřelí. K Honzovi chodil také jeden četník z Přibyslavi, Navrátil. Poslal je radši do hospody, která patřila Němcům. Honza to Navrátilovi řekl a Navrátil zavolal zpátky na četnickou stanici, aby přišla posila, že tam jsou dva podezřelí. Za chvíli přijeli v autě další četníci, zastavili u hospody, Luža se tam sušil u kamen. Hrubá*

chyba Luži byla, že když četníci vpadli do hospody a řekli ruce vzhůru, Luža hned vystřelil. Luža dostal více jak 10 ran a na místě byl mrtvý. Koreš byl postřelený, utekl a na protější zahradě u Puhy se sám zastřelil. Myslím, že Luža měl být opatrnější. “

Po zabití generála Luži došlo k vyvraždění přibyslavské četnické stanice: „Následně se jim chtěli partyzáni pomstít. Asi za měsíc přišlo do Přibyslavi dost partyzánů, Navrátil nebyl na stanici přítomen, ale stříleli tam i nevinné četníky, znal jsem osobně četníka O. Otevřela, ten lidem naopak pomáhal... Od těch partyzánů to nebylo fér. „

V Přibyslavi nastaly květnové dny a pan Hladík se svou rodinou je vnímal takto: „Od 5. května bylo vidět jezdit transporty, zřejmě už chtěli zmizet, tanky i nákladáky. Jeli na západ, nikde se nezastavovali. Němečtí důstojníci jezdili v osobních autech a nabízeli tady lidem za civilní oblek ty osobní auta. Chtěli se v civilu dostat do Německa. Přes Přibyslav projížděli tisíce vojáků od Žďáru nad Sázavou na Brod, silnice byly ucpané. Občas byli zmatení, protože jim lidé otáčeli značky. Za to lidem vyhrožovali i zastřelením. Já jsem byl doma, bez občanky, a bál jsem se gestapa, které sídlilo v místě zdravotnického střediska, v tu dobu tu byla speciální hlídka, která se bála povstání a do Přibyslavi přijelo 8 pancéřovaných vozů a neustále projížděli přes Přibyslav sem a tam. “

Partyzáni jsou považováni za fenomén války a „hrdiny“, ale pan Hladík je vnímal poněkud jinak: „Víte, co to bylo vlastně za partyzány, výsledky tady neměli žádné. V Ronově nad Sázavou byla skupina, která úspěšně ničila koleje, ale tady v Přibyslavi se partyzáni moc neprojevovali, byli to spíše „figurky“.

Desátého května dorazila do Přibyslavi Rudá armáda, původní nadšení, ale po čase opadlo: “ Slavná RA přijela od ZR, přijeli 10. 5 ve 13,15 hodin. Devátého a desátého ostřelovali a bombardovali Přibyslav, i když Němci už byli skoro pryč. První den příjezdu bylo velké vítání, byli strašně nezorganizovaní. Když přišli Němci, tak se chovali „slušně“ a věděli, co mají dělat. Rusové pak začali vpadat do baráků a znásilňovat místní ženy, chovali se jako zvěř a kradli hodinky. Kamaráda chytl jeden Rusák a „davaj časy“, pistolí mu namířil na čelo, že když mu je nedá, tak ho střelí. To chování to bylo hrozný. Jak se pak Rusáci nastěhovali na letiště, tak už byli civilizovanější. Rudá armáda odešla až na rozmezí srpna až září. “¹²⁵

¹²⁵HLADÍK, Ladislav. 6.3.2019

10.8. Porovnání

Z výpovědí pamětníků vyplývá, že v některých bodech se jejich odpovědi shodovaly a v některých se lišily. Všichni pamětníci se až do současnosti o událostech, které se staly převážně v okolí jejich bydliště zajímali, ať už o nich sháněli informace knižně, sbírali dobové fotografie nebo pátrali jiným způsobem. Pan Vomela i pan Hladík jsou autory nebo spoluautory několika publikací o válečných událostech.

Všichni pamětníci si vzpomínají na dobu, kdy jejich obec obsazovala německá armáda a uzavírala školy. Pan Hladík byl v té době skoro dospělý, a tak dokončil základní školu ještě, než ji zabrali pro německé vojáky. Poté neměl jinou možnost a dojížděl do Havlíčkova Brodu na učiliště, protože všechny ostatní školy byly zavřené. Pan Vlček se v té době stěhoval s rodinou do Hřišť u Přibyslavi, kde ještě škola fungovala, ale v Chotěboři byla uzavřena z důvodu zesilujících leteckých náletů. V Krucemburku byla škola při bombardování poškozena.

Každého z pamětníků válka zasáhla trochu jinak. Pan Vlček byl jediný z nich, který nebyl svědkem žádné přestřelky ani leteckého náletu. Celou válku společně se svou rodinou prožil „v klidu“ a jedinou událostí, ke které se později vyjádřil i pan Hladík, je zastřelení generála Luži a důstojníka Koreše. Pan Vomela byl naopak přímým svědkem bombardování Krucemburku, při kterém byl raněn on sám a vážně byl zraněn i jeho otec. Viděl umírat i své kamarády a známé. V té době mu byli 4 roky. Poslední pamětník válku prožil na nucených zákopových pracích pro Němce v blízkosti Brna. Pan Hladík okusil válečné podmínky se vším všudy, hlad, zimu, špínu, smrt ostatních pracujících, útlak i chaos. Před příchodem Rudé armády společně s několika dalšími nastoupili na vlak a ujeli zpět do rodných obcí.

Odpovědi pamětníků se lišily především v otázce chování německých a ruských vojáků. Z literárních pramenů víme, že Němci se k obyvatelům českých zemí chovali nedůstojně. Docházelo k zatýkání pro každou maličkost, rabovali občanům jejich obydlí a při nepokojích neváhali střílet. Pan Vlček však vypověděl, že vojáci, kteří se čas od času objevili ve Hřištích se k němu a jeho rodině chovali slušně. Občas požádali o vodu nebo něco k jídlu a zase odešli. To stejné platilo i pro ruské vojáky. Pan Vomela však tvrzení o nevhodném chování potvrdil. Gestapo v Krucemburku zatklo jeho strýce, kterého pak nelítostně mučilo, protože byl členem partyzánského hnutí. Vzpomínal také na případy znásilňování místních žen vojáky Rudé armády. Je ale pravdou, že jejich velitel je za to náležitě potrestal. Pan Hladík vzpomínal, že okupace německými vojsky byla organizovaná a vojáci se chovali slušně, pokud se o ně občané

nijak nezajímali. Rusové ale druhý den po osvobození začali chovat jako utržení ze řetězu, kradli, rabovali, znásilňovali.

Ze všech těchto tvrzení je možné odvodit závěr, že v celé situaci hraje důležitou roli osobnost a povaha jedince jako takového, nikoli pouze fakt, zda jde o německé nebo ruské příslušníky a jejich zaškatulkování k obecně známému předpokladu o jejich chování.

Další rozdílné názory se objevily v otázce působení partyzánských skupin v daném místě. Strýc pana Vomely aktivně ve skupině v okolí Krucemburku působil a provedl společně s ostatními sabotáže kolem muničního skladu v Bílku. Pan Vlček vzpomínal na partyzány v okolí Polné a tamních lesích, ale dále je nijak nekomentoval. Můžeme říci, že tyto dva pamětníci je vnímali pozitivně. Pan Hladík vnímal partyzány pouze jako figurky, které v okolí Přibyslavi nic slavného nedokázaly.

Poslední důležitou událostí, ke které se vyjádřili všichni tři pamětníci bylo zabití generála Luži a důstojníka Koreše. O této události bylo napsáno málo publikací a některé z nich mohou být vzhledem k autorovi rozporuplné. Dohady se vedou především o důvodu příchodu Luži a Koreše do Hřišť a jejich „zbytečné“ vraždě. Pan Vlček viděl oba zmíněné osobně z okna na náves, ale nevěděl ještě o koho jde. O jejich smrti se dozvěděl až později. Pan Vomela popsal hlavně události ve Hřištích před příchodem Luži a Koreše. Zmínil se o p. Němci, který po vesnici rozdával letáky, za které byl převezen do Osvětimi, kde zemřel. Jeho ženě patřila hospoda, kam Luža s Korešem dorazili. Nejvíce informací o smrti generála měl pan Hladík. Kvůli jeho smrti a útěku z Brna se neměl na veřejnosti ukazovat. Jeho osobní vzpomínka na tuto událost je velmi přínosná, protože osoby, se kterými se Luža setkal na poli u Přibyslavi, znal osobně a příběh tak podal zcela detailně. Osobně znal také některé příslušníky četnické stanice v Přibyslavi, kteří museli zemřít rukou partyzánů, jelikož tím pomstili Lužovu smrt. Písemné prameny hovoří o tom, že četník Navrátil, který ho zavraždil, uprchnul a toto tvrzení pamětník potvrdil.

11. Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zmapovat situaci posledních týdnů války na Havlíčkobrodsku. Je důležité zopakovat vše podstatné a důležité, k čemu jsem během teoretické i analytické části dospěl.

Úvod teoretické části byl věnován kapitole o konci protektorátu a osvobození Československa, aby čtenář získal obecný přehled o událostech v celé zemi. Touha po osvobození byla veliká, ale až do příjezdu prvního tanku osvoboditelů neměli lidé žádnou jistotu.

V další části byl představen region Vysočina, jeho historie v souvislosti v tzv. Kupeckou stezkou, která přispěla k osídlení kraje, jak ho v současné podobě známe.

V srdci Vysočiny leží město Havlíčkův Brod, který byl středobodem i této práce. Obsazení města v březnu roku 1939 probíhalo podobně jako v ostatních částech Československa, kdy byly zabráný městské školy, státní úřady a pro obyvatele platilo nařízení odevzdat veškeré střelné zbraně a zákaz nočního vycházení. Mnoho osob bylo zatčeno a vyslýcháno. Před koncem války byl Německý Brod poničen leteckými pumami.

Vzhledem k německému útlaku a špatným podmínkám, které lidé museli za války zažívat, vznikaly na Havlíčkobrodsku jako i v celé zemi různorodé partyzánské skupiny a skupiny domácího ilegálního odboje, které se snažily Němcům ničit dopravní a průmyslové objekty, podporovat občany k odboji a informovat o pohybu německých jednotek. Na Českomoravské vrchovině působily například skupiny: Čestní rukojmí, Obrana národa, Komunistická strana v odboji a Hasiči v odboji.

Nejvýznamnější kapitolou mé práce byla kapitola s názvem „*Situace v posledních týdnech války na Havlíčkobrodsku: květen 1945*“. Zaměřena byla na náladu a atmosféru, která panovala v Německém Brodě na přelomu dubna a května, kdy partyzánské skupiny nechaly šířit provolání vyzývající k revoluci. Dále byly popisovány události květnových dní, jak šly za sebou, počínaje čtvrtým květnem, kdy proběhla schůzka místního národního výboru. Pro obyvatele Německého Brodu se do historie zapsal nejvíce pátý květen 1945, kdy se dozvěděli o revoluci v Praze a radovali se z konce německé nadvlády.

Z historie víme, že nic není vždy tak jednoduché, jak se na první pohled zdá. V následujících dnech se německé jednotky snažily revoluci potlačit a zpočátku se jim to dařilo. Gestapo zastřelilo několik občanů Havlíčkova Brodu, bylo vyhlášeno stanné právo a

obyvatelstvo bylo všemožně zavražďováno. Mezi šestým a osmým květnem stále docházelo k výslechům, především po obsazení muničního skladu v Bílku. Bylo nalezeno několik masových hrobů hromadně umučených Čechů. Osmého května už byla Rudá armáda „za rohem“, proto Němci ničili vše, co měli: Letadla, dopravní prostředky, tiskopisy, vysílačky, radiopřijímače atd....

Mezníkem této kapitoly byl také devátý květen, který je dnem osvobození města Rudou armádou. Sovětská armáda osvobodila Havlíčkův Brod v půl 7 ráno.

Události květnových dnů samozřejmě zažívaly i města a vesnice v okolí Havlíčkova Brodu. Okolním vesničkám, vesnicím a městům byla proto v práci věnována celkem rozsáhlá pasáž. Některé obce přežily válku i osvobození bez velké újmy na majetku i životech, mezi takové patří například obec Bartoušov, Slavětín, Kojetín, Horní Krupá, Úsobí, Radostín a další.

Každá válka s sebou přináší oběti, některé oběti jsou zcela zbytečné a z některé hrdinské. Za hrdinské oběti můžeme označit i 15 mužů nalezených v hromadných hrobech v Hurtově háji u Věže a v Láznickově stráni u Havlíčkova Brodu. Hromadných hrobům byla v práci věnována celá jedna kapitola.

„Vzpomínky na padlé“, název kapitoly vypovídá o jejím obsahu. O událostech před a po osvobození má většina lidí přehled, nicméně málo z nich dokáže vyjmenovat některé „hrdiny“, kteří napomohli osvobození jejich vesnice nebo města. Proto je v práci zpracováno i toto téma a připomenuto několik významných členů národního odboje v Havlíčkově Brodě, kteří se konce války nedožili.

Konec teoretické části představuje, shrnuje a zpracovává téma orální historie jako výzkumné metody a vědní disciplíny. Pro můj obor byl výběr této metody ideální, protože pracuje především s osobními rozhovory s vybranými účastníky, v mém případě pamětníky.

Pamětníky jsem vyhledával s ohledem na své bydliště, získané literární prameny a na doporučení místních historiků. Celkem byli do výzkumného vzorku zapojeni tři muži ve věku 78–92 let.

Analytická část začínala kapitolou o paměti narátorů, která je pro popis událostí velmi důležitá. Všichni pamětníci zažili válku osobně, a pokud byli v tomto období v dětském věku, tak si události vybavovali z vyprávění svých rodičů nebo prarodičů.

Dále jsem v práci popisoval způsob analýzy jednotlivých rozhovorů s pamětníky. Narátory jsem si při jejich rozhovoru nahrával na diktafon a současně si dělal poznámky o stěžejních výpovědích z jejich rozhovoru. Analýza rozhovoru spočívala ve správném a srozumitelném přepisu a chronologickém řazení jednotlivých událostí.

Zaznamenané situace a události jsem dále porovnával s průběhem událostí z teoretické části, které jsou písemně doložitelné z rešeršovaných knih, kronik a pamětních knih jednotlivých měst a obcí.

Srovnával jsem i výpovědi pamětníků mezi sebou, protože každý z nich měl na konec války a osvobození svůj individuální a jedinečný pohled.

Během let se ale vzpomínky na události v závislosti na čase a věku pamětníků mění a ne vše, co vypověděli, musí být pravda. Proto je důležité, poznatky získané z rozhovorů ověřit.

Ověření probíhalo bez obtíží, protože z rozhovorů nevyplývaly žádné nové poznatky o dobových událostech, které by nebyly zaznamenané literárně. Osobní zážitky jednotlivých pamětníků, které se staly na místech bez dalších svědků nebo mimo oblast událostí, o kterých bylo něco napsáno, nebylo až na výjimky, kdy pamětník vlastnil dobové fotografie nebo další materiály k místu, možné potvrdit. V některých případech, jako je například případ generála Luži, poskytl pamětník více informací, než je možné vyvodit z pramenů, protože svědky případu znal osobně. Je nutné dodat, že docházelo ke komparaci se třemi pamětníky a jejich počet může být také důvodem, proč nedocházelo k více rozporuplným tvrzením, jako by mohlo při vyšším počtu účastníků orálního výzkumu.

Závěrem bych rád konstatoval, že žádné literární prameny nedokáží autenticky zachytit atmosféru a emoce, které s sebou válka a osvobození nesly. V tom vidím velký benefit rozhovorů, které jsem s pamětníky vedl a pochopil jsem, jaké pocity na konci války a krátce po ní zažívali, i když od války uplynulo mnoho let. Spojením teoretických podkladů s osobními zážitky pamětníků jsem se snažil čtenáři poskytnout ucelený náhled na život a události konce druhé světové války a příchod Rudé armády v kraji a ve městě, ve kterém žiji celý život, tedy v Havlíčkově Brodě.

12. Resume

The topic of this Bachelor thesis was the last weeks of World War II in the region of Havlíčkův Brod. At the beginning of the theoretical part the situation in the whole of Czechoslovakia during the World War II as well as during liberation of Czechoslovakia by the Red Army and after it was introduced.

In the next part, the Vysočina region was introduced, its history in connection with the so-called Merchant Trail ("Kupecká stezka"), which contributed to the settlement of the region as is known today.

The Bachelor thesis was also focused on the town of Havlíčkův Brod situated in the middle of region Vysočina. The occupation of the city in March 1939 took place in similar way as in other parts of Czechoslovakia, when the city schools were seized, state authorities and citizens were ordered to hand over all firearms and the night curfew was applied as well. Many people have been arrested and interrogated. Before the end of World War II the town of Německý Brod was damaged by air bombs.

Due to the German oppression and poor conditions that people had to experience during the war, diverse guerrilla groups and groups of domestic illegal resistance arose in the region of Havlíčkův Brod as well as in the whole country, trying to destroy the transport and industrial objects, encourage citizens to resist and report on movement German troops. For example, the following groups were active in the Bohemian-Moravian Highlands: Čestní rukojmí, Obrana národa, Komunistická strana v odboji and Hasiči v odboji.

The most important chapter of this Bachelor thesis was a chapter entitled "Situation in the last weeks of the war in the region of Havlíčkův Brod: May 1945". Focused on the mood and atmosphere that prevailed in Německý Brod at the turn of April and May, when guerrilla groups let the proclamation call for revolution. In addition, the events of the May days, as they followed, were described from the fourth May meeting of the local National Committee. For the inhabitants of Německý Brod, the fifth of May 1945, when they learned about the revolution in Prague and rejoiced at the end of German governance, enlisted in history.

From history we know that nothing is always as easy as it seems. In the following days, the German troops tried to suppress the revolution, and at first they did well. The Gestapo shot several citizens of Havlíčkův Brod, martial law was proclaimed, and the population was intimidated. Between the sixth and eighth of May, interrogations continued, especially after the

ammunition depot in Bílek was occupied. Several mass graves of mass-tortured Czechs were found. On May 8, the Red Army was already "around the corner", so the Germans destroyed everything they had: Airplanes, vehicles, radios etc ...

The ninth of May, which is the day of liberation of the town by the Red Army, was a turning point in this chapter. The Soviet army liberated Havlíčkův Brod at half past seven in the morning.

Of course, the events of May days were also experienced by towns and villages around Havlíčkův Brod. The surrounding small villages, villages and towns were therefore given a rather extensive passage in this thesis. Some villages survived the war and liberation without much damage to property and lives, such as the Bartoušov, Slavětín, Kojetín, Horní Krupá, Úsobí, Radostín and others.

Every war brings sacrifices, some victims are completely useless and some are heroic. 15 men found in mass graves in the place called Hurtův háj near the village of Věž and in the place called Lázníčková stráň near the town of Havlíčkův Brod can also be described as heroic victims. A whole chapter of the thesis was devoted to mass graves.

“Memories of the people died in the war”, the title of the chapter tells of its contents. Most people have an overview of the events before and after the liberation, but few of them can name some "heroes" who helped liberate their village or city. Therefore, the thesis also deals with this topic and reminds several important members of the national resistance in Havlíčkův Brod, who did not live to see the end of the war.

The end of the theoretical part presents, summarizes and processes the topic of oral history as research methods and scientific disciplines. For my field, the choice of this method was ideal because it mainly works with personal interviews with selected participants, in my case witnesses.

The witnesses were chosen with regard to my place of residence, the acquired literary sources and the recommendations of local historians. In total, three men aged 78–92 years were involved in the research sample.

The analytical part started with a chapter on narrators' memory, which is very important for describing events. All witnesses experienced the war personally, and if they were childhood at that time, they remembered the events from their parents 'or grandparents' stories.

Next, I described the way of analysis of individual interviews with witnesses. I was recording the narrators on a dictaphone during their conversation while making notes about the key testimonies of their conversation. The analysis of the interview consisted of a correct and comprehensible transcription and chronological ordering of the events.

I also compared the recorded situations and events with the course of events from the theoretical part, which can be documented from historical books, chronicles and memorial books of individual towns and villages. The testimonies of the witnesses with each other were compared as well, because each of them had their individual and unique view at the end of the war and liberation.

But over the years, the memories of events, depending on the time and age of the witnesses, are changing, and not everything they have said must be true. Therefore, it is important to verify the knowledge learned from the interviews.

The verification was carried out without difficulty, as there were no new findings from the interviews that would not be recorded literally. The personal experiences of individual witnesses, who were in places without other witnesses or outside the area of events about which something was written, could not be confirmed, with the exceptions, when the witness owned period photographs or other materials related to the concrete place. In some cases, such as the case of General Luža, the witness gave more information than can be deduced from the sources because he knew the witnesses of the case personally. It should be added that there was a comparison with three witnesses, and their number may also be the reason why there were no contradictory claims, as if with a higher number of participants in oral research.

Finally, I would like to say that no literary sources can authentically capture the atmosphere and emotions that war and liberation brought with them. In this I see a great benefit of the conversations I had with the witnesses, and I understand what feelings at the end of the war and shortly thereafter experienced, even though many years have passed since the war. By combining the theoretical background with the personal experiences of the witnesses, I tried to provide the reader with a comprehensive view of the life and events of the end of World War II and the arrival of the Red Army in the region and in the town in which I have been living my whole life.

13. Seznam pramenů a literatury

13.1. Orální prameny

VOMELA, Pavel. Rozhovor pro účely bakalářské práce Daniela Maška pořizený dne 1. 2. 2019

VLČEK, Josef. Rozhovor pro účely bakalářské práce Daniela Maška pořizený dne 1. 2. 2019

HLADÍK, Ladislav. Rozhovor pro účely bakalářské práce Daniela Maška pořizený dne 1. 2. 2019

13.2. Literatura

BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska*. Praha: Prostor, c2002. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-070-2.

BRYANT, Chad Carl. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Přeložil Eduard GEISSLER. Praha: Argo, 2012. Historické myšlení. Totalitarismus a šoa. ISBN 978-80-257-0790-6.

DRAŠNER, František. *Partyzánský výsadek Mistr Jan Hus*. Praha, 2007. ISBN: 978-80254-0644-1.

FIALA, Jindřich. *Kuneš Sonntag: životní příběh z dvacátého století*. Praha: P3K, 2013. ISBN 978-80-87343-15-9.

FILIP, Vladimír. *1. světová válka: 1. Weltkrieg: 1914-1918*. Brno: Josef Filip, 2014. Brno – město, lidé, události. ISBN 978-80-905166-4-9.

FRAJDL, Jiří. *Květnové povstání ve východních Čechách 1945*. Hradec Králové, 1975.

GEBHART, Jan. *Velké dějiny země Koruny české (1938-1945), XVa, XVb*. Praha, Historický ústav Akademie věd České republiky, 2008.

KAMP, Michal. *Konec 2. světové války na Havlíčkovodsku*. Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny, 2017. 299 stran. Edice Vysočiny. ISBN 978-80-87302-33-0.

KAREL, Jan. *Německá menšina na Německobrodsku 1939–1945*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2015

KAREL, Jan. *Poválečný odsun Němců z Havlíčkovodska 1945-1947*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2017. 134 s.

KOUBSKÝ, Miroslav. *Osvobození Havlíčkobrodsku Sovětskou armádou*. Havlíčkův Brod: Okresní výbor KSČ, 1967.

KUBÍN, Milan, Hynek JURMAN a Pavel VOMELA. *Partyzáni Vysočiny a krvavý konec války*. Vydání první. Praha, 2015. ISBN 978-80-260-7726-8.

KVAŠ, Karel, ed. *Partyzánské hnutí na Havlíčkobrodsku*. Havlíčkův Brod: Okresní muzeum, 1976.

MACEK, Ladislav, Pavel ROUS a Zina ZBOROVSKÁ. *Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2003. ISBN 80-86026-25-6.

MACEK, Ladislav. *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*. Ostrov: Kulturní dům, 1993.

MÍROVSKÝ-NEUWIRTH, František, Ed. *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914-1918, 1938-1945*: sborník. Havlíčkův Brod: Místní národní výbor, 1946.

NEKULA, J. *O Císařské silnici, aneb už víme, oč jsme se přeli?* In *Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka*. Moravské Budějovice: Muzejní spolek v Moravských Budějovicích, 2005.

NĚMEČEK, Jan. *Kapitoly z osvobození Československa 1945*. Praha: Academia, 2017. 1938-1953. ISBN 978-80-200-2781-8.

NOVOTNÝ, René. *Čeští vězni v koncentračním táboře Dachau*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2013.

PADEVĚT, Jiří. *Krvavé finále: jaro 1945 v českých zemích*. Praha: Academia, 2015. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-2464-0. str. 484-485.

SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod*. Vysočina, 1969. 112.s.

SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod a staletí*. Havlíčkův Brod: Městský národní výbor, 1971. Vysočina (Městský národní výbor H. Brod). Str. 12-16.

STANĚK, Tomáš. *Němečtí váleční zajatci v českých zemích 1945-1950*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2011. ISBN:978-80-86224-89-3.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Staněk, Tomáš. Praha: Academia – NV, 1991.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2005. ISBN 8072850628.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Hlasy minulosti. ISBN 80-7285-045-8.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0718-3. str. 5.

13.3. Dobový tisk

Kramerius: Havlíčkův Kraj. 19.4. 1945. č. 16. [cit. 15. 1. 2019]. *Nadchází dny rozhodujících bojů*. Dostupné online <http://kramerius.kkvysociny.cz/search/i.jsp?pid=uuid:7c1b013e-51f2-11e8-8ff1-001b63bd97ba#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:5e7bb776-51fa-11e8-8ff1-001b63bd97ba>

13.3. Internetové odkazy

HLADÍK, Ivo. *Židovský hřbitov mění svou zašlou tvář*. Moderní dějiny. 19.9. 2016 [cit. 10. 1. 2019]. URL: <https://www.ledecbezcenzury.cz/news/kralovska-stezka/>

60 LET ČESKÉHO BARTOUŠOVA: Z historie obce: Bartoušov. Bartoušov: Titulní stránka [online]. Dostupné z: <http://www.bartousov.cz/60-let-ceskeho-bartousova/d-2566/p1=316>

13.4. Seznam archivních pramenů

SOka Havlíčkův Brod, AO Poděbavy, Pamětní kniha 1, 1940-1940. nestránkováno.

SOka Havlíčkův Brod, Měst. NVHH, Pamětní kniha města Německého Brodu 2, 1930-1969.

SOka, Havlíčkův Brod, MNV Lučice, Pamětní kniha 1, 1929-1958. nestránkováno.

SOka, Havlíčkův Brod, MNV Radostín, Pamětní kniha 1, 1930-1946. nestránkováno.

SOka Havlíčkův Brod, MNV Skuhrov, Pamětní kniha 1, 1932-1951. nestránkováno.

14. Přílohy

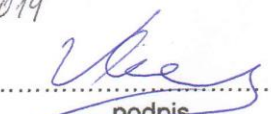
14.1. Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů

Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů

Podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji Danielu Maškovi svůj souhlas, se zpracováním svých osobních a citlivých údajů, zaznamenaných během rozhovorů, které jsem poskytl v rámci bakalářské práce a souhlasím s využitím pořízených rozhovorů.

Souhlasím rovněž, aby rozhovory byly uloženy v osobní archivu autora ve formě zvukového záznamu nebo přepisu zpřístupněny pro vědecké a vzdělávací účely.

V PŘIBYSLAVI dne 24.1. 2019


.....
podpis

Obrázek č. 4. Udělení souhlasu: Josef Vlček

Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů

Podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji Danielu Maškovi svůj souhlas, se zpracováním svých osobních a citlivých údajů, zaznamenaných během rozhovorů, které jsem poskytl v rámci bakalářské práce a souhlasím s využitím pořízených rozhovorů.

Souhlasím rovněž, aby rozhovory byly uloženy v osobní archivu autora ve formě zvukového záznamu nebo přepisu zpřístupněny pro vědecké a vzdělávací účely.

v Přebyskvi dne 6.3.2019
.....
podpis

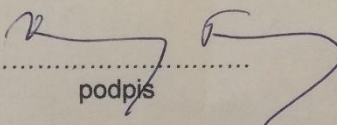
Obrázek č. 5. Udělení souhlasu: Ladislav Hladík

Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů

Podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji Danielu Maškovi svůj souhlas, se zpracováním svých osobních a citlivých údajů, zaznamenaných během rozhovorů, které jsem poskytl v rámci bakalářské práce a souhlasím s využitím pořízených rozhovorů.

Souhlasím rovněž, aby rozhovory byly uloženy v osobní archivu autora ve formě zvukového záznamu nebo přepisu zpřístupněny pro vědecké a vzdělávací účely.

V Krucemburku dne 1.2.2019


.....
podpis

Obrázek č. 6. Udělení souhlasu: Pavel Vomela